RESPUBLIKASI
MILLIY KITOB PALATASI
INV.№

Миллий Тикланиш

Ўзбекистон Миллий тикланиш демократик партиясининг ҳафталик газетаси | 2000 йил, 9 май | 8 (225)- сон

ШАҲИДЛАР ХОТИРАСИ МАНГУ!

АЖДОДЛАР РУҲИНИ ШОДЛАНТИРИБ...

Гулларга бурканган файзу шукуҳли Андижонда «АЖДОДЛАР МЕРОСИ ВА СОҒЛОМ АВЛОД ТАРБИЯСИ» деган мавзуда эркин маърифий-бадиий анжуман бўлиб ўтди. Анжуманга вилоят ҳокимлиги ва Бобур номидаги халқаро жамғарма бош-қош бўлди.

Анжумандан кўзланган мақсад — Президентимиз Ислом Абдуғаниевич Каримов ташаббуси ҳамда раҳбарлигида яратилган Соғлом авлод дастурининг ғояларини жамоатчилик ўртасида тарғиб-ташвиқ этиш, комил инсон тарбияси ҳақида аждодларимиз қолдирган бебаҳо меросни кенг оммалаштиришдан иборат.

Эрталаб наҳор чоғида қушларнинг айни ҳаёт завқига тўла хонишлари авжга минганда Андижон шаҳрининг кўзга кўринган зиёлилари, жамиятларнинг фаоллари, кўпни кўрган, эл-юрт равнақига дуогўй отахонлар, узоқ-яқиндан келган меҳмонлар Бобур номидаги гўзал миллий истироҳат боғига йиғилдилар. Анжуманда атоқли адиб Пиримқул Қодиров, Ўзбекистон Миллий тикланиш демократик партиясининг раиси Иброҳим Ғафуров, атоқли санъаткор М. Абдуқундузов, Ўзбекистон халқ шоири Муҳаммад Юсуф, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган фан арбоби, профессор Наим Каримов, тарихчи олим Сайфиддин Жалилов, таниқли ҳофиз Маҳмуд Тожибоев, Андижон элида муҳтарам Пўлатхон Қаюмов, шоир Қамчибек Кенжаларнинг Президент ғоялари, халқни халқ қилган юксак ҳаётий қадриятлар, соғлом авлод бешиги бўлган ўлмас урф-одатлар, юрт муҳаббати тўғрисидаги сўзлари катта таассурот қолдирди.

Анжуманнинг жонкуяри, Бобур номидаги халқаро жамғарманинг президенти, Олий Мажлис депутати, Миллий тикланиш демократик партиясининг етакчиларидан бири Зокиржон Машрабов қатнашчиларнинг олқиш ва дуолари остида ҳожатмандларга саккизта замонавий коляска топширди.

БИЗ КУТГАН ДАМЛАР

Шу кунларда қувончимнинг чеки йўқ. Мен қувонмай ким қувонсин, ахир. Неча-неча йиллар... Йигирма йиллар... Олтмиш йил давомида бедарак кетган отаси изини топишга муяссар бўлган фарзанд бахтини тасаввур қилинг.... Ўзини эмас, дарагини топганимга шунчалар қувонсам... Ахир мавҳумликдан ҳам оғир туйғу бормикан оламда...

Ҳужжатлардан маълум бўлишича, отам муаллим, журналист, дипломат Саид Аҳрорий 1931 йилнинг 21 июлида 15 нафар Миллий истиқлолчи қаторида Москва шаҳрида отувга ҳукм қилинган ва отиб юборилган эканлар.

Отам ҳақида «Бедарак йўқолган» деган очерк ёзиб, унда ҳамюртларимга:

«Истиқлол йўлида шаҳид кетганларнинг ҳали ҳисобига етганимиз йўқ. Шу қурбонлар ёдини келажак авлод қалбида сақлаб қолмоқ учун ҳур республикамиз пойтахти Тошкент шаҳрида истиқлол йўлида курашиб шаҳид кетганларга ёдгорлик барпо этмоқ зарур. Токи элимизнинг етти ёшдан етмиш ёшигача бу кураш тарихини билсин. Истиқлолнинг тотли нашъаси қадрига тушуниб етсин...» — деб таклифимни билдирган эдим.

Бу бир ният — орзу эди холос.

Лекин бунчалар тез ва бунчалар кўркам ҳамда маҳобатли обида бунёд этилишини тасаввур этолмасдим. Зеро, эндигина мустақилликни қўлга киритган республикамизнинг қилар ишлари кўлами шу даражада беқиёс эдики, ёдгорлик масалаларига ҳали-бери гал келишини хаёлимга келтиролмас, бунга ҳали бирмунча вақт бор, деб ўйлардим.

Республикамиз Президенти Ислом Каримовнинг Ватанимиз озодлиги ва истиқлоли учун курашларда жон фидо этган, миллатни ҳуррият ва эркинликка чорлаган — шўро тузуми даврида қатағон қурбонлари бўлган минглаб фидойи инсонлар, шаҳид зиёлилар хотирасини абадийлаштириш борасидаги 1999 йил 12 май Фармойиши республикамизда шундай савоб ишнинг бошланишига йўл очди. Шу фармойишга кўра таъсис этилган жамоатчилик комиссияси ишга киришди, Бўзсув ёқасида эса қурилажак «Шаҳидлар ёди» мажмуасининг қатор лойиҳаларини ишлаб чиқиб, ўрганиб, улардан энг муносиби танлаб олиниб, қурилиш бошлаб юборилди. Бу хушхабар неча минглаб шаҳид кетганлар оила аъзолари кўнглидаги ғуборларни ювгани, дарду-аламларига малҳам бўгани шубҳасиз.

Уни бунёд этиш, бутун халқ-миннатдор авлод шаҳид кетган аждодлар ёдини абадийлаштиришда меҳр билан, фидокорона меҳнат қилди. Соҳилдаги қатлгоҳда неча-неча зиёлиларимиз мустамлакачилар ўқига учраган — бўзлаб оққан Бўзсув ўзани мармар билан қопланиб, янгича бир ҳусн касб этди. Ўн етти гектар майдонда жойлашган «Шаҳидлар ёди» хотира мажмуаси неча-неча куйган қалбларга малҳам, минглаб ватандошларимизнинг чирқиллаган руҳи таскин топадиган бир ёруғ маскан, хушманзара ва маҳобатли обида бўлиб қад ростлади. Шуларни кўрганимда бузрукворим — истиқлол одами Саид Аҳрорийнинг қуйидаги сатрлари ёдимга тушади:

Элга қутлуғ бўлсин
шодлик дамлари,
Артилсин кўзлардан
ҳасрат намлари.
Кутган кунлар келди —
яйраш чоғидир
Тансиқ кунлар келди —
яйраш чоғидир.

Неча-неча йиллар мобайнида соғиниб-соғиниб, энтикиб-энтикиб, интиқ кутганимиз тансиқ кунлар келди, озодлигимиз абадий бўлсин, бахтимизни асрабавайлайлик, огоҳ бўлайлик, дейман қувониб.

Холида АҲРОРОВА,
Ўзбекистонда хизмат кўрсатган маданият ходими

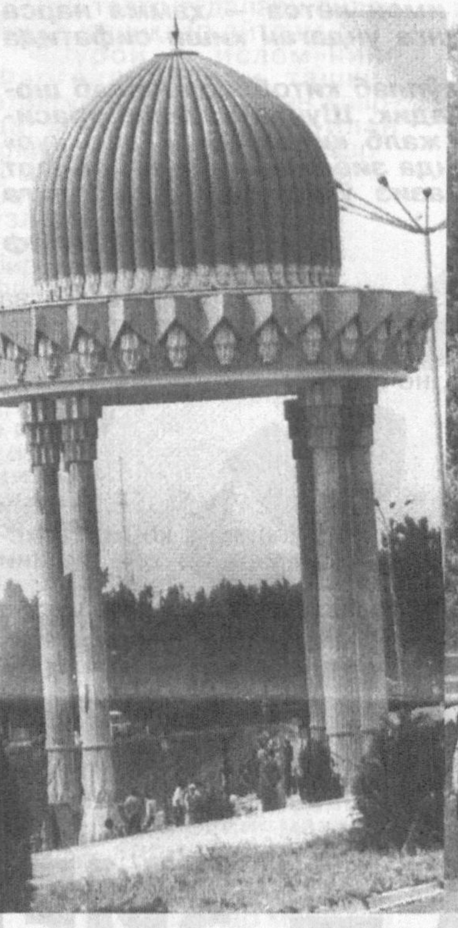

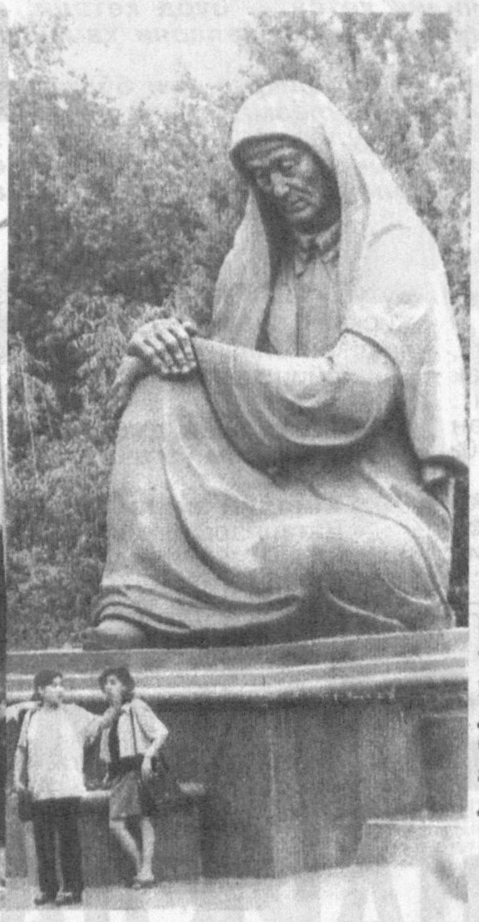

Шаршаралар тинчиганга ўхшайди,
Бўз сув атрофида сукунат чўкиб;
Чирқираган руҳлар осойишида
Авлодлар тик турар кўз ёшин тўкиб.

Йиллар ўтса ҳамки унут бўлмаган
Ўтли дард-ситамлар ичга ютилди.
Бегуноҳ қурбонлар — аждодлар ҳаққи
Шаҳидлар майдони барпо этилди.

Норхол ТУРСУНОВА

10 май Ғафур Ғулом таваллуд топган кун

АЛЛОМА БОҒИ

Пойтахтимиздаги Муқимий театрининг рўпарасида шундай бир хонадон борки, бу уй соҳиб ва соҳибаларини нафақат тошкентликлар, балки республикамизнинг турли вилоятларидаги кўпгина кишилар билан бирга, чет эл ва қардош халқлар вакиллари ҳам яхши танишади. Бу — сиз-у бизга яхши таниш, ўзбек адабиётининг улкан намояндаси — Ғафур Ғулом хонадонидир.

Одатда, бировнинг уйига келган киши остонада туриб қўнғироқ—тугмача босиш орқали ташрифидан хабардор қилади. Лекин Ғафур Ғулом хонадони ҳамма вақт очиқ. Бир куни иш вақтим тугаб, уйга қайтаётган эдим, рўпарамдан боласини овутолмай келаётган аёлга кўзим тушди. Бола онасининг у-бу олиб бераман деган гапларига қулоқ ҳам солмас, тинмасдан йиғларди. Шунда аёл музейга (Ғ. Ғулом уй-музейига) яқинлашаётганини у ерда жуда кўп туршак борлигини унга териб беришини ва ҳатто уйдаги (болаларини исмини айтиб) акаларига олиб боришини айтди. Бола йиғидан тўхтаб, туршак тергани кўз олдига келди шекилли, тинчиб қолди. Бу унчалик қизиқ, ичак узди ҳангома эмас, аммо ниманидир ўйлашга, фикрлашга ундайди, инсондан ширин-ширин мевали боғ қолсин, у боғнинг эшиги доим очиқ турсину меваларидан кишилар баҳраманд бўлсин экан. Шеърият боғидан ташқари Ғафур Ғуломдан ана шундай гўзал боғ ҳам қолган.

Меҳринисо ҲАСАНОВА,
Ғафур Ғулом уй-музейи ходимаси

ЎША... МУНГЛИ КУНЛАР

Москвадаги касалхонанинг 6-палатасида бетоб ётардим. Бу палатага касалдан тузалаётганларни жойлаштиришар эди. Надя деган 40 ёшлардаги жувон танасининг бир қисми куйган, оғриқ зарби юрагига тушиб азоб берарди.

Воронежлик ёши 60 ларга бориб қолган аёлнинг куйганда ияги бўйнига чандиқ бўлиб ёпишиб битган. Туркманистондан келган Гулянинг панжалари чандиққа айланиб кетган. Туладан келган Галочка деган қизчанинг қўли эса танасига ёпишиб битиб қолган, операция бўлишини кутишарди. Мен туну кун устига чойшаб ёпиб қўйиладиган каркаснинг тагида ётардим, ундан бошим кўриниб туради холос. Куйган жароҳатларимни электр лампочкалар нурида шундай қуритишарди.

Дўхтирлар касалларга яхши қарашар, эрталабдан муолажалар бошланар, ёш болаларнинг ярасини очиб малҳам қўяётганда уларнинг оғриққа додлашларига чидаш қийин эди. Тушликкача рентген, кардиограмма, дорилар қуйишар, уколлар қилишарди.

Касалхонанинг куйганлар бўлимида ишлаш жуда оғир бўлиб, бу ерда ишлайдиганларнинг ранги ўчиб, руҳан чарчаб, тезда бўшаб кетиб қолишарди. Кўпроқ бошқа шаҳарлардан келган ҳамширалар турар жойлари бўлмагани, иқтисодлари ночорлиги боис мажбуран ишлашар эди. Улар кечки ўқув юртларда ўқишарди.

Аям мен билан бирга эрталаб 8 дан кечки 6 гача менга қараб, аламларимизга шерик бўлиб ўлтирар, менинг инжиқликларимга чидаб, чарчасалар-да, билдирмас эдилар. Кечки навбатчилар келгач, аям меҳмонхонага кетар эдилар.

Давоми 4-бетда.

Партия ҳаёти

КИМ ҚАНДАЙ ИШ ОЛИБ БОРДИ?

ЎзМТДП етакчиларининг апрел ойидаги фаолиятидан энг муҳим лавҳалар

ИБРОҲИМ АБДУҒАНИЕВ: — ЎзМТДП раиси ўринбосари, иқтисод фанлари доктори.

Апрел ойи давомида Иброҳим Абдуғаниев вилоятларда кадрлар ишини кўриб чиқиш борасида иш олиб борди. Шу масала юзасидан Сурхондарё вилоятида бўлиб, Термиз Давлат университетида вилоят партия фаоллари билан учрашди.

Раис ўринбосари Самарқанд вилоятида маънавий ишлар бўйича ҳоким ўринбосари, вилоят халқ таълими бошқармаси бошлиғи, Самарқанд давлат чет тиллар институти ректори билан ҳам шу мавзуда суҳбатда бўлди.

Шунингдек, Самарқанд шаҳрида вилоят олий ўқув юртлари вакиллари, халқ таълими ва фан ходимлари касаба уюшмаси туман, шаҳар раислари ва фаоллари билан учрашиб ЎзМТДП 2000 йил иш режаларида белгиланган мақсадлар асосида маърузалар қилди.

МУҚИМЖОН ҚИРҒИЗБОЕВ — ЎзМТДП котиби, сиёсатшунос.

Апрел ойида юртимизнинг бир неча вилоятлари бўйлаб сафарда бўлди. Вилоятлар ҳокимликларида ўтказилган илмий-амалий семинарларда янги жамият маънавиятини шакллантиришда маҳаллий ўз-ўзини бошқаришни ривожлантиришнинг аҳамиятига доир ва диний экстремизмга қарши маърузалар билан қатнашиб, ушбу йўналишларда самарали фаолият олиб боришда ЎзМТДПнинг ғоявий ўрни, маънавий-маърифий интилишлари ҳақида сўзлаб берди.

17 апрел куни Тошкент шаҳри Ҳамза тумани ички ишлар бошқармаси ходимлари билан учрашиб «Миллий тикланиш, миллий мафкура, жамиятнинг ғоявий асослари» мавзуида суҳбатлашди.

21 апрелда ЎзМТДП ва Мирзо Улуғбек тумани ҳокимлиги томонидан ТИҚХМИИ маданият саройида ўтказилган сиёсий анжуманда «Миллий тикланиш, ёшлар ва сиёсий ҳаёт» мавзуида маъруза қилди.

24—26 апрел кунлари Республика «Маънавият ва маърифат» жамоатчилик марказида ушбу марказнинг шаҳар ва туман бўлимлари раҳбарлари билан учрашиб, ўзаро фикр алмашди.

Шунингдек, партия котиби ЎзМТДПнинг 2000 йил иш режаларига асосан талаба-ёшларни партия ҳаёти, мақсади, унинг ғоялари билан таништириш борасида иш олиб бормоқда, маънавий-маърифий суҳбатлар ўтказмоқда.

РУСТАМ ЖУМАЕВ — ЎзМТДП Марказий кенгаши аъзоси, сиёсатшунос.

Президент И. Каримовнинг Оқсарой қароргоҳида «Миллий истиқлол мафкураси» мавзусида ўтказган давра суҳбатида иштирок этди.

Ўзбекистон Республикаси Олий педагогика институтида республикамиз олий ўқув юртларининг маънавият ва маърифат масалалари бўйича биринчи проректорлари билан «Маънавият ва миллий истиқлол мафкураси» мавзусида давомли давра суҳбатлари ўтказди.

Қибрай тумани «Нуронийлар чойхонаси»да Олот тумани (Бухоро вилояти)дан ташриф буюрган бир гуруҳ фахрийлар ва пойтахтимизда таълим олаётган олотлик талабалар билан маънавий учрашув ўтказиб, улар билан маънавият, тарбия, таълим масалалари бўйича суҳбатлашди.

Олий Мажлиснинг демократик институтлар ва қадриятлар, маҳаллий ўзини-ўзи бошқариш қўмитасида «Ўзбекистонда демократик институтлар» мавзусида ўтказилган семинарларни ташкил қилишда қатнашди. Шунингдек, Олий Мажлис депутати Рустам Жумаев 29 апрел куни Бухоро вилояти 63—Олот сайлов округида ўз сайловчилари билан анъанавий учрашув ўтказди.

Ўзбекистон Миллий тикланиш демократик партияси раиси И. Ғафуров 5 май куни Словакия республикасининг Ўзбекистондаги муваққат ишлар вакили вазифасини бажарувчи жаноб Петер Спишиак билан унинг илтимосига кўра учрашди. Суҳбатда партия раиси бугун Ўзбекистонда бораётган кўламли сиёсий, иқтисодий, маънавий ислоҳотлар, эркинлаштириш жараёнлари, кўппартиявийликнинг амалиёти ҳақида сўзлаб берди.

18 май — музейлар куни

КЕЛАЖАК ХАЗИНАСИ

Самарқанддаги Акмал Икромов номидаги Ўзбекистон маданияти ва санъати тарихи республика музейини кўпчилик яхши билади. У ўрта Осиёдаги энг кўҳна ва йирик маданий-маърифий ўчоқлардан биридир.

...1874 йили ташкил топган ушбу музей ўз фаолиятини эндигина жонлантираётган бир даврда Туркистон генерал-губернатори М. Черняев фармойиши билан ёпиб қўйилган, орадан 22 йил ўтгач, 1896 йилнинг 21 июлида қайта очилган эди. Дастлабки вақтларда музей Георгиевский черкови қошидаги хоналардан бирида жойлашган бўлиб, «Самарқанд статистика комитетининг музейи» деб ном олган эди. Кейинчалик ўлкашунос олим В. Л. Вяткин музей учун махсус бино қурдиришга муваффақ бўлди.

Асримизнинг 20-30-йилларида бу маданий-маърифий даргоҳ, Самарқанд округ музейидан Республика Марказий Давлат музейига айлантирилди. Музей ташкил топган дастлабки йилларда атиги иккита зал мавжуд бўлиб, ҳозирда унинг шинам ва ёруғ заллари бир нечтага кўпайди ва кенгайди. Кўргазмали ашёлар орасида қадимги даврдан тортиб, то ҳозирги кунларимизгача ҳикоя қилувчи 180 мингдан ортиқроқ турли хил ашёлар, шу жумладан, қадимшунослик, ҳайвонот ва ўсимликлар олами, элшунослик, тангашуносликка оид минглаб ноёб материаллар бўлиб, улар музей залларида даврларга кўра таснифланган. Музей фондидаги фототекада 200 мингдан кўпроқ негатив-маълумотномалар мавжуд. Шунингдек, илмий кутубхонада турли даврларда ёзилган 20 мингдан ортиқ қўлёзма ва тошбосма китоблар бор.

Музейда Соҳибқирон Амир Темур таваллудининг 660 йиллиги муносабати билан Темур ва темурийлар сулоласи даври маданиятига доир махсус экспозиция ташкил этилиб, унда асосан, XIV-XV асрларга доир осори атиқалар, шунингдек, Амир Темур шажараси, унинг ҳарбий юришлари ҳақидаги харита, темурийзодалар тўғрисида маълумотлар, Темурнинг тобути каби ноёб экспонатлар намойиш этилди.

– Музей жаҳон музейлар кенгаши аъзоси, хорижий давлатлар билан алоқалар йил сайин ривожлантирилмоқда, – дейди биз билан суҳбатда музей бош директори Нўъмонжон Маҳмудов. – 1992 – 1993 йилларда Париж, Тулуза, Канн, 1998 йилда Лион шаҳарларида музейимиз экспонатлари намойиш этилди. Парижда Амир Темурнинг 660 йиллиги муносабати билан ўтказилган кўргазмада ҳам музейимиз фаол иштирок этди. Нафақат Францияда, балки бошқа мамлакатларда ҳам тарихимизга қизиқиш ортиб бормоқда. Германиянинг Штутгарт шаҳридаги машҳур Линден музейида намойиш қилинган экспонатларимиз немис халқида катта таассурот қолдирди. Ҳозирги пайтда немис халқшунос олимаси Габриэла хоним билан вилоятимиз бўйича этнографик экспедиция ташкил қилганмиз. Келгусида Покистон, Туркия, Эрон, Корея, Хитой давлатлари билан ҳам шундай маданий ҳамкорлик ишлари режалаштирилган.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Музейлар фаолиятини тубдан яхшилаш ва такомиллаштириш тўғрисида»ги Фармони ўз самарасини бермоқда. «Ўзбекмузей» жамғармасининг ташкил этилиши эса музейлар, жумладан, Самарқанд музейи фаолиятини жонлантириш йўлида муҳим қадам бўлди. Узоқ тарихга, бой маданий меросга эга бўлган халқимизнинг мозий анжомларини, битикларини ҳар жиҳатдан асраб-авайлаш ва уларни келажак авлодга етказишга масъул бундай даргоҳларни том маънодаги маънавият маркази деб аташ мумкин.

Гулсара ОСТОНОВА,
тарих фанлари номзоди,
Рашид БОЙТИЛЛАЕВ,
санъатшунос

УСТОЗНИ ЁД ЭТИБ

Яқинда адабиётшунос олим, етук таржимон Ғайбуллоҳ ас-Саломнинг она юрти Хатирчи туманида унинг хотирасига бағишланган катта илмий анжуман бўлиб ўтди. Унда адабиётшунос олимлар Нажмиддин Комилов, Сайди Умиров, Адҳам Эргашев, Эшмуҳаммад Қодиров, Ўзбекистон халқ шоири Муҳаммад Юсуф, шоирларимиз Сафар Барноев, Саъдулла Аҳмад ва Ғайбуллоҳ ас-Саломнинг фарзандлари ҳамда бошқа кишилар қатнашдилар. Анжуманни туман ҳокими Эркин Турдиев олиб борди. Унда сўзга чиққан олимлар, адиблар ва шоирлар устознинг адабий мероси ва илм-фанга қўшган улкан ҳиссаси, шогирдларига, туғилиб ўсган юртига меҳри ҳақида тўлқинланиб гапирдилар.

Тумандаги 78-мактаб директори Ж. Юсуповнинг устоз хотирасини абадийлаштириш учун туман марказидаги зиё масканларидан бирига унинг номини бериш ҳақидаги таклифини йиғилганлар хайрихоҳлик билан маъқулладилар.

Йиғилишда вилоят ҳокимининг биринчи муовини Азамат Ҳайдаров, вилоят «Маърифат ва маънавият» жамоатчилик маркази раҳбари Саъдулла Иноятовлар иштирок этдилар.

Гулноз САТТОРОВА

ВИРУСЛАР ВА ТАРИХ

Археологияга оид маълумотлар, маданият тарихи билан шуғулланувчи олимларнинг изланишлари натижасида, шундай бир илмий фараз илгари сурилмоқда. Унга кўра, Шимолий Американинг ерли халқлари (аборигенлар) Осиёдан Беринг кўрфази орқали ўтиб келганлар. Бу кўчиш 30 минг йил илгари бўлиб ўтган. Яқинда ҳозирги Америка ҳиндулари бир замонлар кимсасиз қитъага кўчиб келган осиёликларнинг авлодлари эканлигига яна бир бор далолат туғилди. Фараз исботини топди. Буни қарангки, муаммоларнинг ечилишига вирусологлар ҳисса қўшдилар.

Маълумки, инсон буйракларида ҳамиша вируслар яшайди, улар бамисоли ошқозондаги овқат ҳазм қилишга кўмаклашадиган бактерияларга ўхшашади. Олимлар Шимолий Америкада яшовчи наваҳо деб аталган ҳинди қабиласига мансуб кишиларда учрайдиган вирусларни текшириб кўришган эди. Чунончи, JC – вируси ўрганилганда, айнан худди шу вирус Токио ҳамда Тинч океан оролларида яшовчи кишиларда учраши маълум бўлди. Европа ва Америкада яшовчи одамлардаги JC – вируси Америка ва Осиё кишиларида учровчи буйрак вирусидан анча-мунча фарқ қилар экан.

Шундай қилиб, эндиликда олимлар вирусларни текшириш орқали қадим замонларда рўй берган халқларнинг кўчишларини аниқлашлари мумкин бўлади.

ХУФЯЛАР ИЗҒИГАН ЗАМОН

Дебоча

Муҳиддин Қори Ёқубов 1896 йили Фарғонада туғилган. Унинг отаси Муҳаммад Ёқуб Салимов Орифжонбойга тегишли Янгичек масжидининг имоми бўлиб, айни пайтда шу масжид қошидаги мактабда дарс берган.

Қори Ёқубов зикр этилган масжид ҳузуридаги эски мактабда таҳсил кўриб, «қори» деган унвонга мушарраф бўлади. 1910 йилдан 1917 йилга қадар Орифжонбой масжидидаги диний маросимларнинг ўтказилишида қори сифатида қатнашиб, диндор омма ўртасида катта ҳурмат-эътибор қозонади.

Дарвоқе, у диний билимлари ва ёқимли овозини намойиш этиш билангина кифояланиб қолмади. 1914 йилдан 1917 йил Феврал инқилобигача бўлган даврда Орифжонбой, Ражаббой сингари фарғоналик бойлар қўлида приказчилик ҳам қилди. Феврал инқилобидан кейин секин-аста сиёсий фаолият билан қизиқиб, «Шўрои ислом» ташкилоти Фарғона бўлимининг Ҳоди Файзий, Дадамуҳамедов, Булатов, Абдулмажид Маҳмудов, Миродилжон Мурзинов, ака-ука Иноғомовлар, Аминжон Зиёвиддинов, Мирмаҳмуд Мираҳмедов, Шомансур Алихўжаев сингари аъзолари билан ҳамкорлик қила бошлади.

Давоми 3-бетда.

МИЛЛИЙ ҒОЯ РЕЖАЛАРИ

Ўзбекистон Фалсафа Жамиятининг кенгайтирилган йиғилиши бўлиб ўтди. Унда файласуф олимларнинг миллий ғоя соҳасида олиб бораётган ишларини умумлаштириб , яхлит амалий тавсиялар ишлаб чиқиш лозимлиги таъкидланди. Муҳокамаларда сўзга чиққан мазкур жамият раиси, ЎзРФА мухбир аъзоси, фалсафа фанлари доктори, профессор Саид Шермуҳамедов, фалсафа фанлари докторлари, профессорлар Йномжон Раҳимов, Акбар Утамуродов, Исмоил Соифназаров, Манзура Холматова, Қўчқор Хоназаров ва бошқалар миллий ғоя концепциясини яратишда муҳим аҳамиятга молик бўлган аниқ таклифларни тавсия этдилар.

Шунингдек, йиғилишда Ўзбекистон Фалсафа Жамиятининг миллий ғоя ва миллий мафкура масалалари бўйича амалий чора-тадбирлар режаси қабул қилинди.

Ҳафиза НАСРУЛЛАЕВА

МИЛЛИЙ ҒОЯНИНГ ЎЗАГИ

Давр гурунглари

Табиатан барча тирик мавжудотларнинг гултожиси ва оқилона сифатида намоён бўлган инсон моҳиятидаги нодир ҳодиса — руҳ (ақл) муайян ғоя ва қадриятларга ихлос қўйиш, эътиқод қилишга муҳтождир. Узоқ тарихимиз ҳам шу кунлардаги тажрибадан ҳам одам танаси озиқ-овқат истеъмол қилишга нечоғлик эҳтиёж сезса, унинг маънавий дунёси ҳам муайян ғоя, дунёқараш атрофида шаклланадиган иймонга шунчалар муҳтожлигидан далолат бермоқда. Инсон муайян тарихий ва ижтимоий шароит ҳамда бу шароитдаги тарбиянинг маҳсули, деган қараш мавжуд. Бундай қараш тўғри, аммо бир ёқламадир. Чунки бу вазиятни яратувчи, уни инсонийлаштирувчилар одамларнинг ўзлари эканини англаб етиш керак. Тарбиячининг ўзи тарбияланган бўлиши, иймон-эътиқодли, покиза қалбли бўлишига эришиш лозим бўлади.

Шунинг учун ижтимоий муҳитнинг ўзи жамиятлашган инсон шахсини қарор топтиришга хизмат қиладиган даражада бўлмоғи лозим.

Иймон, ишонч эътиқод, шунингдек иймонлик ва иймонсизлик истилоҳлари инсондаги маънавий-аҳлоқий сифатларнинг ифодаси бўлиб, унинг ижтимоий-инсоний ва биологик (ҳайвоний) моҳиятларини белгилаб берувчи мезон ҳисобланади. Иймонли одам инсофли, юксак маънавият соҳиби бўлиб, иймонсиз одам унинг тескарисидир.

Тафаккур соҳиби бўлган одамнинг ҳаёти ўз атроф теварагидаги «одатий онг», «одатий қилиқлар» таъсирига берилувчандир. Агар ижтимоий муҳит пок, соғлом бўлса, «одатий онг», «одатий қилиқлар» ҳам соғлом руҳдан озиқланиб, тўғри йўналиш олса, инсоннинг баркамол шахс бўлиб етилиши учун ёрдам беради. Борди-ю, катта кичик ижтимоий муҳитда носоғломлик, нопоклик бўлса, унинг устига бундай муҳит етакчилик қилса, бу ҳолда одамда ғайриинсоний сифатлар қарор топади. Ғайриинсоний муҳит ғайринсонлар — ўғрилар, босқинчилар, порахўрлар, фоҳишалар, юлғичлар, текинхўрларни юзага келтиради. Албатта, бу ўринда инсондаги биологик ва ижтимоий ирсиятларнинг аҳамиятини ҳам унутмаслик зарур. Ирсиятга ҳалоллик, поклик руҳи сингган одам ҳар қандай разил ижтимоий муҳитда ҳам ўзини йўқотмайди. Ҳар қандай шароитда у инсонийликка, иймонга содиқ бўлиб қолишга интилади ва шунга эришади. Аммо, биологик ва ижтимоий ирсият ҳал қилувчи эмас, балки ёрдамчи омилдир. Ҳал қилувчи омил инсонни куршаб олган кичик муҳит (оила, қариндош-уруғ, яқин кишилар, истиқомат жойи, ўқув ва меҳнат жамоаси)нинг маънавий-аҳлоқий даражаси ва катта муҳитдаги (жамиятдаги ижтимоий-иқтисодий муносабатлар) руҳий ҳолатдир.

МИЛЛИЙ ҒОЯ—ФАОЛИЯТ МЕЗОНИ

Иймонга инсоннинг муайян руҳий ҳолати, муайян ғояга, қадриятга бўлган комил ишонч, ихлос, эътиқод сифатида қаралади. Бу одамни жамиятлашган инсон шахсига айлантириш учун унутилаётган кўпгина турли-хил тажрибаларни тиклаш лозим. Ҳар бир кишининг қалбида кичик муҳитда олган тарбиясидан келиб чиқадиган ва ўзи ихлос қўйган муайян қадриятлари бўлади. Иймонсиз одам виждон, инсоф, диёнат, деган фазилатлардан маҳрум, унинг онги, ҳис-туйғусида ҳайвонга хос бўлган ўз ҳузур-ҳаловатини кўзлашдан бошқа қадрият қолмайди. Бундай одамнинг «фалсафаси» оддий: қайси йўл, усул билан бўлсада, яхши еб, яхши кийиниб, яхши яшаса, бас! Ўғри, босқинчи, фоҳишаларнинг «фалсафаси»га ҳам порахўр, тамагир озиқ бериб туради. Ўғри, рэкетчи шундай мулоҳаза юритади: «Мана, порахўр идора, ташкилот, бандда ўтириб «қонуний» тарзда одамларни шилаяпти, ўзигина эмас, бола-чақаси билан ҳузур-ҳаловатда яшаяпти. Тўну кун жафо чекиб меҳнат қилаётган одамларнинг эса косаси оқармаяпти. Демак, ўғрилик, талончилик қилмасдан яхши яшаш мумкин эмас. «Шу ишонч унинг онгига сингган, ҳис-туйғусидан мустаҳкам ўрин олиб унинг ички оламида шу руҳ ҳукмрон бўлган, бировларни қақшатишдан, шафқатсизликдан роҳат олади, завқланади.

Инсон зотига иснод келтирадиган қусурлар уруғи фақат қулай муҳитдагина ривожлана олади. Бундай қусурли одамларнинг ўзига хос ҳолати — муайян қарашлар, интилишлар доирасида шаклланадиган онг ва ҳис-туйғуси мажмуи. Шундан келиб чиқиб одам ўз иродасини йўналтиради. Бу руҳий ҳолатни иймонсизлик, эътиқодсизлик натижаси деб қараш керак.

Чин иймон ва эътиқод фақат умуминсоний қадриятлар руҳи сингган фазилатлар атрофидагина шаклланади, холос. Ўғрилик, порахўрлик, котиллик каби ғайриинсоний хатти-ҳаракатлар заминида иймонсизлик ётадики, биз ҳақли равишда уларнинг ҳаммасини бир сафга қўйиб, иймонсиз одамлар деб аташга ҳаққимиз бор. Иймонсиз одамлар жамиятда бор экан ва ҳатто баъзи жойларда уларнинг «ошиги олчи» экан, демак, иймонли одамларнинг уларга қарши курашда бирлашишлари инсонпарвар, демократик, ҳуқуқий жамиятни барпо қилиш мақсадларига хизмат қилади.

Ислом илоҳиёти (фалсафаси)да иймонга истилоҳ сифатида қаралади ва кўп қиррали таҳлил этилади. Қуръони каримда иймонли одамларнинг белгилари қуйидагича тасвирланади: улар мўмин, ройиш, ювош, итоаткор, қуруқ сўзликдан қочувчи, поклик, ҳалолликка интилувчи, ўз ваъдалари, ибодатига амал қилувчи ва шунинг учун ҳам жаннат ворислари ҳисобланади. Ёки мана бу фикрларга эътибор беринг: «Ўзларингизни Машриқ ва Мағриб томонларига бураверишингиз яхшилик эмас, балки Оллоҳга, охират кунига, фаришталарга, китобларга, пайғамбарларга иймон келтирган, ўзи яхши кўриб туриб молини қариндош-уруғларига, етим-есирларга, мискин-бечораларга, йўловчи-мусофирларга, тиланчи-гадоларга ва қулларни озод қилиш йўлида берадиган, намозни тўкис адо қилиб, закотни берадиган киши ва аҳдлашганларида аҳдларига вафо қилувчилар ва хусусан, оғир-енгил кунларда, жанг жадал пайтида сабр-тоқат қилувчилар яхши кишилардир. Ана ўшалар чин иймонли кишилардир ва ана ўшалар асл тақводордирлар».

Демак, иймон — бу инсоннинг ички туйғуси, онгли равишда ўз зиммасига олган аҳду паймони, бунга сўзсиз риоя қилиш, хайри эҳсонли бўлиш ва амалий ишлар билан ғоявий нуқтаи назарига содиқ эканлигини исботлаб бериш ва ҳоказо.

Исломда иймон тушунчаси ана шу тарзда амалиёт билан боғланади. Иймон амалий фаолият, маънавий аҳлоқий сифатлар, фазилатлар билан қадрли, деган ғоя илгари сурилиб, ислом нуқтаи назаридан чин иймонли ҳисобланганлар рағбатлантирилиб, яхши одамлар қаторига қўшилади, уларга жаннат ваъда қилинади.

Иймон инсон онгининг ажралмас хусусияти, инсоннинг оламни, ўз-ўзини англаш усули бўлгани сабабли мафкуравий қараш предмети ҳам ҳисобланади. «Иймон» сўзининг жиддий бир илмий атамага, тушунчага айланмагани мафкуравий тарбиявий ишларимизда миллий ғоя, тимсол кераклиги ғоявий-тарбиявий ишларда эътиборга олинмаётир. Бунда, бир томондан, илмий адабиётларда иймон масаласига қарашларда хилма-хил фикрлар мавжудлиги, иккинчи томондан, кейинги йиллар тадқиқотлари самараси бўлган оқилона илмий хулосалар, айниқса, тавсияларга беписанд қараш давом этиб келаётгани сабабдир. Баъзилар иймонни кўпинча диний ақида ва маънодагина тушунадилар. Яна бошқалари иймонга диний маслак сифатида қарайдилар. Баъзилар иймонни фалсафий илмий соҳта тушунчаси деб биладилар.

Ниҳоят, иймон инсон онгининг ажралмас хусусияти бўлиб, диний иймон умуман иймоннинг бир тури сифатида талқин этилмоқда. Сўнгги фикрни чуқурлаштириб, ривожлантириб бориш лозим. Умуман, ўзбек ижодий зиёлилар орасида «иймон» сўзи орқали ифодаланадиган, миллий ғоя ва мафкура тафаккурга оид мазмунни тушунмаслик оқибатида уни қулай диний маънода талқин этиш тез-тез кўзга чалиниб туради. Бунинг учун уларни койиш мумкин, аммо қоралаш адолатдан эмас. Иймон сўзи орқали ифодаланадиган фикрнинг илмий-фалсафий мазмуни ҳали ҳозир чуқур таҳлил этилаётган бир шароитда уларнинг фикр-мулоҳазаларидаги дин билан иймонни ўхшатиб талқин этишни тушуниш мумкин.

Миллий ғояни шакллантириш жараёни ва маънавий-аҳлоқий, ғоявий тарбиянинг бундан буёнги тақдири ва самараси кўп жиҳатдан иймонли фуқароларнинг камол топишига боғлиқ бўлгани учун бу масалада кенг тадқиқот ва тарғибот ишларини олиб борилиши керак.

Миллий ғоя ва тимсоллардан келиб чиқадиган ва улар атрофида шаклланадиган маънавий-руҳий ҳолат бўлган иймон давр руҳи, ижтимоий онг ва ижтимоий руҳиятнинг кишида ҳам мавжуд бўлади, якка шахс онги ана шуларнинг бевосита таъсирида шаклланади. Иймон муҳитида ёндашилган ва ижтимоий онгда ўтказиладиган таъсирини эътибордан соқит қилмаслик керак.

Иймон бевосита дунёқараш, оламни, одам ўз-ўзини англаши билан, жамиятни инсониятга монанд тарзда қайта қуришга бўлган табиий интилиш, яъни ирода билан боғланиб кетади. Иймон (маслаки) одам ўзи ихтиёрий равишда қабул қилган миллий ғояга, ўзини мансуб деб билган тимсолга ҳар қандай шароитда ва ҳамма жойда содиқ бўлиб қолиш.

Муҳаммаджон ЖАКБАРОВ,
фалсафа фанлари номзоди, доцент

ТАРВУЗИНГИЗ ҚЎЛТИҒИНГИЗДАН ТУШМАСИН...

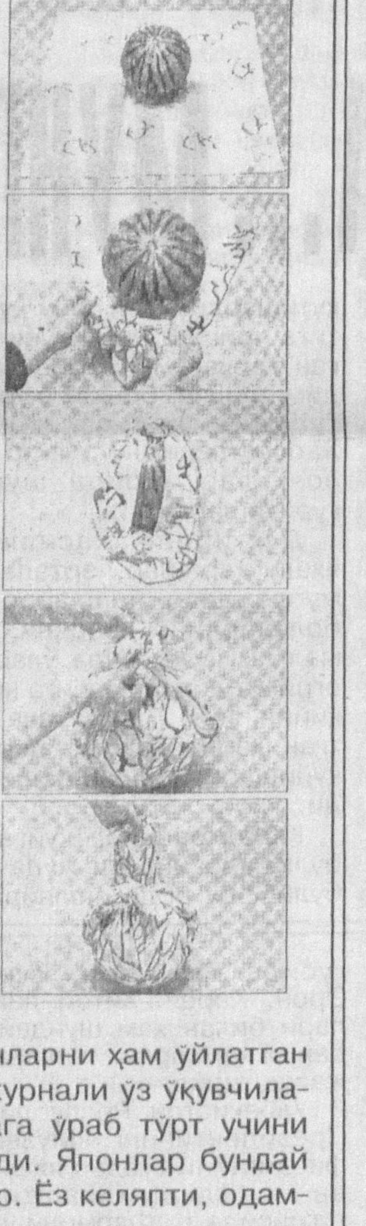

Осиёликлар боғчалари ва далаларида кўп думалоқ, лазиз неъматларни етиштирадилар. Қовун-тарвуз, қовоқ... қанчалар ширин бўлмасин, уларни бозордан харид қилганда уйгача етказиб бориш анча бошни қотириб туради. Кўтариш ноқулай. Илгари эркаклар икки этаги узун тўн ва чопонлар кияр эдилар. Қовун ёки тарвуз олсалар, тўннинг икки этагига солиб, орқага қайириб кўтариб кетаверар эдилар. Қарангки, тарвузни уйга олиб бориш японларни ҳам ўйлатган экан. Япониянинг «Ниппония» журнали ўз ўқувчиларига тарвузни шундай қийиқчага ўраб тўрт учини боғлаб кўтаришни тавсия этибди. Японлар бундай қийиқчани «фуросики» дейдилар. Ёз келяпти, одамнинг тарвуз егиси келади...

ПАЙҒАМБАРИМИЗ МАРҲАМАТ ҚИЛГАН ЭДИЛАР:

ИМОН КЕТСА...

— Судхўрлик ортади, ҳалол-ҳаром унутилади, «Пул қаердан бўлса ҳам, келсин» дейилади.

—Кўплар оз бир дунёни эвазига динини ва Ватанини сотади.

— Ақраболик ришталари узилади ва фақат таниш-билишларга салом берилади.

— Фитна ҳар уйга киради, тажрибасиз ёшлар бошга ўтиб оладилар.

— Уч нарса танқислашади: ҳалол пул, амалдаги суннат, яқин дўст.

— Олимлар пул ва дунё эвазига илм ўргатадилар, илм озаяди, жаҳолат ортади.

— Ҳукмронлик аёлларда бўлади ва зино ёйилиб кетади.

— Кейин келган насллар олдин келган наслларни сўкиб, ҳақоратлайдилар.

— Умматимнинг эркаклари семириб кетадилар.

— Ҳар ким «Пул топа олмаётганидан» ва «кун кечира олмаётганидан» шикоят этади. Миш-миш кенг ёйилади...

Тўхтасин МИРЗАРАҲМАТОВ тайёрлади.

Ғайбуллоҳ ас-Салом бутун умр Ватан, эл-юрт бахт-саодати йўлида ҳалол меҳнат қилди. У теран мушоҳадаси, илмий жасорати билангина эмас, камтарлиги, кечиримлилиги, одамохунлиги, эътиқоди бутунлиги билан ҳам кўпчиликнинг ҳурматига сазовор бўлди. Ғайбуллоҳ ака бир сўзни кўп айтгувчи эди: «Пул кетса — мадор кетади. Амал кетса — ташвиш кетади, одамгарчилик кетса — бурд кетади, имон кетса — ҳамма нарса кетади...» Домла имон, виждон даъвати билан яшаган ва бошқаларни ҳам шунга ундаган киши сифатида хотирамизда абад қолди.

Ғайбуллоҳ ас-Саломдан маънавиятимизни бойитадиган, фикр озиғи бўлган кўплаб китоблару юзлаб шогирдлар қолди. Яқинда унинг ишхонасида сақланаётган қўлёзмаларини варақладик. Шунда ёзувлар орасидан чиққан «Зиёли масъулияти» деб номланган ушбу қўлёзма диққатимизни жалб қилди. Бу «Тафаккур» журнали таҳририяти саволларига жавоб тариқасида ёзилган қоралама бўлиб, унда зиёлининг ватан, эл-юрт олдидаги бурчи, масъулияти ҳақида қимматли фикрлар бор эди. Уни Сиз азиз ўқувчилар эътиборига ҳавола этиш истаги туғилди.

Бобохон ШАРИФ

Зиёли масъулияти

ҒАРБДА — ИНТЕЛЛИГЕНТ... ШАРҚДА — ЗИЁЛИ

— Зиёли ким? У «интеллигент» сўзи билан айнан маънони англатадими?

— Зиёли ўзидан нур таратувчи киши («нуроний», «зиёкор») дегани. «Ўзбек тилининг изоҳли луғати» дарак беради: «Зиёли. Билим-маърифатли киши: интеллигент. «1-жилд, 304-бет). «Интеллигент. Ақлий меҳнат билан шуғулланувчи, ўқимишли, заковатли киши; зиёли» (330-бет).

Илгари ишчилар синфи, деҳқонлар синфи ва улар орасидан чиққан «интеллигенция» (лотинча атама) табақаси бор, деб тушунтиришган. Демак, асосий етакчи термин деб мазкур «интеллект», «интеллектуал», «интеллигент», «интеллигенция» тилимизга киритилганди. Мен «зиёли», «интеллигент» сўзларини бирбирига зидлаштириш фикридан йироқман. Ҳар бир калима ўз ўрнида тансиқ. Бироқ уларни айнан бир маънони англатади демоқчи ҳам эмасман, Олайлик, «Алишер Навоий ўз даврининг таниқли интеллигенти эди» деган жумлада нечукдир чучмаллик, ғализлик, ноўхшовлик бор. Чунончи, ғарб «зиёлисини» кўпроқ интеллигент деймиз. Шарқ «интеллигенти»ни зиёли деб атаймиз. Назаримда, мантиқан «интеллигент»да бирмунча совуқчилик бордай (биз учун). «Зиёли»да эса ақл-идрок, онг, шуурдан ташқари қалб, дил, нуронийлик, «руҳонийлик», қиёфа кўпроқ иштирок этадигандай. Бошқача айтганда, шарқ зиёлисидан руҳоният ёғдуси таралиб туради. Манбаларга мурожаат этайлик:

«Руҳоният, руҳонийлик, руҳга мансублик, «Ул ҳазратнинг руҳониятидан аларга файзи бағоят ва имлода бениҳоят етсун» («Мажолисун нафоис», 135. «Алишер навоий... луғати», 2-жилд).

«Энди ўзбек тилининг изоҳли луғати»га назар ташланг: Руҳоний (арабча) дин пешвоси дин йўлида, диний лавозимда хизмат қилувчи, уни тарғиб этувчи диний киши: диндор. (Келтирилган мисолга диққат қилинг). «Озодлик, душмани! Ёт унсур! Руҳоний!» (Абдулла Қаҳҳор «Қўшчинор»)

Эҳ қанчадан-қанча зиёкор, руҳоний, нуроний муқаддас калималаримиз, асрлар давомида маънавиятимизга, илм-маърифатимизга пок-покиза хизмат қилиб келган тушунчаларимиз ҳайф кетди-я!

Ровийларнинг бири андоқ гўзал айтибдурларким: «Дунёдаги жами қабариқ юзалар орасида энг чиройлиси — инсон юзидир».

Машинада катта кўчада елиб борар эканмиз, гоҳо ҳайдовчи беҳосдан қоидага бироз хилоф иш қилиб қўяди. ДАН ходимлари ҳуштагини чалади. Биз томон шитоб билан келаётган «йўловчи» мелиса менга кўзи тушадию, бирдан шаштидан қайтади. Жилмайиб, қўли билан оқ соқолимга ишора қилади, кафтини юзига тортади ва оқ йўл тилаб қолади... Ёнимдаги шеригимнинг уқтиришича, ҳалиги имо-ишоралар «Дилингиз оғримасин, отахон. Мени дуо қилинг», дегани экан. «Э аттанг, нега буни ўз вақтида пайқамадим-а!» — деб ўзимни койийман. Уни ғойибона дуо қилиб, юзимга фотиҳа тортаман... «Илоҳо, сардор бўл. Илоҳо, додҳоҳ бўл. Йигит пири қўлласин»...

Балки катта воқеа юз бермагандир. Ким билсин, гап уст-бош, соқол билан менинг «сеҳрли» ҳассамда ҳам бўлмаса керак. Демоқчиманки, агар мамлакатнинг миршаби, қозиси, зобити ҳамда бошқа ҳуқуқ-тартиботу ҳарбий ходимлари— биз ўта жиддий, «тошбағир» соҳа кишилари деб билган хизматчилар орасида ҳам шундай ҳушёр, нозиктаъб инсонлар ҳар қадамда учраётган экан, бу кичик гап эмас. азбаройи савоб. Жамият маънавий-ахлоқий қиёфасининг соғломлашиб бораётганини кўрсатади (фирибгар, дилозор, порахўр, ноинсоф башаралар ҳам истаганча топилади, албатта. Бироқ ҳозир баҳс яхшилар ҳақида). Ўз қарияларини, фахрийларини, нуроний ота-боболари, муштипар момолари ёхуд етим-есир, майиб-мажруҳ жабрдийдаларининг кўнглини овлайдиган инсонлар ҳеч қачон кам бўлмайди, уларни ким айтади зиёли эмас деб. Аслида, ўша минг йил олдинги зиёли ҳозир ҳам зиёли. Ўша минг йил олдинги тўпори ҳозир ҳам тўпори, Дунё ва Иброҳим Ҳалилуллоҳдан қолган ўша эски «дўкон». Бутун фараҳли ва фасод, гўзал ва рўдапо, ҳайратангиз ва жирканч, абадий ва фановий сифатларию турқ-таровати, ожизликлари билан дунё-дунё бўлиб турар экан, тағин минг йилдан кейин ҳам шундай қолса, не ажаб.

Бул ўзи эски дутордур,
Лек навоси ўзгача...

— Миллий зиёли ким?

— Ватанпарвар, миллатпарвар, инсонпарвар, комил шахсни миллий зиёли деб биламан. Агар киши ўз она тилини билишдан «уялса», Она-Ватан тарихини билмаса, миллий мусиқани ҳис этмаса, миллий қадриятларга нописандлик қилса, уни наинки миллий зиёли, умуман зиёли, маърифатли деб ҳисобламайман. Бас, бошпуртига «ўзбек», «қозоқ», «тожик», «латиш» деб ёзилгани билангина шахс ўз миллатининг фуқароси бўлиб қолмайди. Бир инсон оиласи, ота-онаси, ўғил-қиз, қавму-қариндошларигина эмас, ўз Ватани, миллати олдида ҳам бурчдордир.

Мудҳиш қатағон йилларида, ундан олдинги ва кейинги давраларда ҳам сурункасига ўзбекнинг энг етук, баркамол, забардаст фарзандлари сиёсатдонлар, жамоат арбоблари, ёзувчилар, олимларга «миллатчи» деган тамға ёпиштириб келинди. Ҳатто, бутун бир халқни алдоқчи, фирибгар, нопок миллатчилар тўдаси деб айблашга зўр бериб уринишлар бўлди. Ҳолбуки, бизнинг одамларнинг энг заиф жойи уларда айнан ва хусусан миллий курашчанлик етишмаслигида эди деб биламан. «Миллатнинг зиёлиси», деймиз,. Бор гап. «Зиёлининг миллати»чи? Бу шунчалик муҳимми? Ўз тақдиримдан кўплаб далиллар келтиришим мумкин. Гапнинг индаллоси шуки, жуда кўп ҳолларда камина хароботий ўз жонажон миллий зиёлиларимдан панд еганман. Қай бирини айтай? Мени «миллатчи», «сиёсий» ҳушёрлик, етишмайдиган шахс», «ёт унсур» ва ҳоказо деб чақув уюштирганлар, хизматларимдан кўз юмиб, муттасил камситиб келганлар — японлар, олмонлар, эстонлар, қирғизлар эмас, ўз ўзбегим эди. (Албатта, минг марта тўғри: мени оқ ювиб, оқ тараган, тарбиялаган, илм берган, тоғдай таянч бўлган, энг қалтис дамларда жонимга оро кирган ҳам миллатдошим, қадрли ватандошим бўлган! Бу — бошқа масала).

Шу билан баробар, ўз «миллий зиёлиларимдан» жабрланиб, қон қақшаб турганим бир пайтда жуда кўп «номиллий зиёлилар» баъзан интеллигент ҳам бўлмаган оддий кишилар — турли миллат вакилларидан энг дўппим тор келиб қолган ҳолатларимда кўп рўшноликлар кўрганман. Буни унутиб бўладими?!

Зиёли ўз номи билан зиёли. Ўзбекнинг дунёда ўзбек бўлиб танилишида ўз жони, қони, истеъдоди билан хизмат қилган, миллат ифтихори бўлган, номлари халқимизнинг дил лавҳасига олтин ҳарфлар билан абадул-абад нақшланиб қолган ажойиб инсонларни биламиз. Фидойи олимлар, сиёсатдонлар, санъаткорларнинг кўпчилиги шўролар даврида етилди, қувғинга учради, «миллатчи», «космополит» «пантуркист», «панисломист» деб сазойи қилинди... Сабаби, улар ҳеч қандай «халқ душмани» эмас, балки софдил кишилар, ҳақиқий халқ дўстлари эдилар. **Миллий зиёлиларни мен халқнинг олтин жамғармаси деб биламан.** Илгари коммунистлар билан даҳрийларнинг тайзиқи остида ўз муқаддас китобимиз «Қуръони карим» билан Ҳадиси шарифларимиз қатъиян таъқиқланган эди. Мантиққа хилоф равишда мазкур исломий диний манбаларимизни мутлақо ўқимаган, билмаган, қўлида ушлаб ҳам кўрмаган атеистлар танқид қилишарди. Энди бўлса, «Қуръон» билан ҳадисларимиз гарчи, худога шукр, ўзбекчага ўгирилган бўлса-да, аксарият ўқимай, чуқур билмай туриб, қуруқ мақтов гаплар айтадилар. Ҳолбуки, айнан Каломуллоҳ бирон нарсани билмай туриб тасдиқлашни ҳам, билмай туриб рад этишни ҳам тақиқлайди.

— Зиёлилик касб танлайдими? Замонамиз қаҳрамони ким? Тадбиркорми, ҳаётни кўпроқ олға силжитадиган ёки зиёлими?

— Йўқ, зиёлилик касб танламайди, ҳар қандай касб ҳам зиёли кишига бефарқ эмас. Касб зиёли танлайди. Бирон муассаса ёки корхона қўрс, жоҳил одамга (у ҳар қанча билағон, яхши мутахассис бўлганида ҳам) кўзи учиб тургани йўқ.

Қаҳрамон деганда зўр, мард жасоратли инсон тушуниладi. Нақл борким: ким зўр? Рақибининг курагини ерга теккизган эмас, ўзини боса олган одам мард. Ўзини ўзи енгиб, жаҳаннамдай азобга мустаҳиқ қилинишини билган ҳолда ҳам айбига иқрор бўлишга кучи етадиган одамохунни мен мард деб биламан. Ҳа бундай шахсни мен ҳақиқатдан ҳам, одамохун деган бўлардим, «Ўша аблаҳ мен эдим», «Ўша қотил мен эдим», «Ўша муттаҳам мен эдим», «Ўша ўғри мен эдим» деб айта оладиган, виждони қийналадиган, умрининг сўнгги дақиқаларигача виждон азобидан қийналадиган, лоақал қисман бўлса-да халос бўлишга эриша оладиган кишини чинакам ботир деб билган бўлардим. Қани айтингчи, «Файзулла Хўжаевни мен бориб чаққанман», «Абдулла Қодирий ёки Абдулҳамид Чўлпонни мен оттирганман ёки отганман, улар фалон жойга кўмиб юборилган», «Гдлян, Ивановларга айғоқчилик қилиб, ўзбекка хиёнат қилган, мана, мен бўламан!» деб айбини гарданига олган бирон мард топиладими?..

Тадбиркорми ҳаётни кўпроқ олдинга силжитадиган ёки зиёли? Билмадим. Сарҳисоб қилмаганман. Истайсизки, «зиёли» деб жавоб берайин. Шундайми? Йўқ. Менга қолса: зиёли бўлсину, тадбиркор бўлсин. Тадбиркор бўлсину, зиёли бўлсин. Илло, зиёли бўлса-ю, ўз маърифатини кимларга, қандай қилиб тарқатишни билмаса, у нўноқ киши. Тадбиркор бўлса-ю, унда таъмиз, одоб, табъ, дид бўлмаса, на суд? Тадбир — амалсиз, беҳунар зиёли нимаю беадаб тадбиркор нима?

— Маънавий бой инсон билан моддий бой киши ўртасига «Хитой девори» қўйиш тўғрими?

— Маънавий бой инсон билан моддий бой киши ўртасига «Хитой девори» нари турсин, ўзимизнинг оддий ўзбекона четан деворни ҳам қўйиш керак эмас. Маънавий бой инсонда моддий бойлик бўлиши керак эмас, деган қараш эскирди, таомилдан чиқди. Аммо бели бақувват, ғаний кишида ҳотамлик, саховатпешалик фазилатлари бўлмаса, бора-бора зил кетади.

— Зиёлининг гоҳо «қора» (жисмоний) меҳнатни ор билишини қандай баҳолайсиз? Буни ҳаётингиз мисолида қандай тушунтирасиз?

— Жисмоний меҳнатни ор билиш... Нега? Миллион йиллар давомида «қора» меҳнат инсонни шарафлаб келди. Меҳнат эмасми инсонни инсон қилган? Бугун коинот, табиат ҳаракатда бўлса-ю, уларнинг гултожи бўлган, Оллоҳ таборак ва таоло азизу мукаррам қилиб яратган одамзот қандай сабабга кўра меҳнатдан ор қилиши керак?

Аммо одамлар орасида шундай муаммо бор.

Кишиларнинг ишлаб чиқарувчи кучлар, ноз-неъматларни яратувчи, эл омборини ва дастурхонини анвойи мева-чевалар билан безатувчи қўли гул инсонларга бўлган менсимаслигини лоақал расмий муносабатлардан ҳам билиб олса бўлади. Чунончи, мухбирларимиз ва бошловчиларимиз бирон корхона бошлиғи билан суҳбат қилганларида, одатга кўра сўрайдилар: «мусиқага, адабиётга, спортга муносабатингиз қандай? Қайси адибнинг қандай рўмонини ўқигансиз? Бирон шеърни ёддан айтиб бера оласизми? Ўзингиз ҳам қалам тебратасизми? Фалон актёрнинг қандай ролларини эслай оласиз? Чет элларда бўлганмисиз? Қайси хорижий тилларни биласиз? Опера ёки балетга тобингиз қалай? Аскияга, инчунин, қандай қарайсиз? Ва ҳоказо.

Илло, бирон ёзувчи ёки шоирдан, санъаткору рассомдан ҳеч ким сўрамайди:

— Шахсий хўжалигингиз борми? Агар бўлса, ерга қачон яхоб берилади? Парда (плёнка) остида чигит экишга қандай қарайсиз? Олманинг ёки нокнинг қанақа навларини биласиз? Хомток қилиш ё бўлмаса дарахтни (кўчатни) қачон, қандай пайвандлашдан хабардормисиз? Қовоқ билан қовуннинг неча хилини фарқлайсиз» Улар қандай дардларга даво бўлади? Бу хусусда Абу Али ибн Сино нима деганлар? Мирзо Бобур ва бобурийлар Ҳиндистонда қандай боғларни барпо этишган?...

Ўзимга келсак, умр бўйи «қора» меҳнат қилмаганман ҳисоб. Олтмиш ёшга кирганимда, яъни оғир жисмоний меҳнатга буткул ярамай қолганимда (1992) ўн сўтих ер очиб, боғ яратдим. Бугун оилам, шогирдларим, ўғлимнинг дўстлари кўмагида. Анжир-шафтолию, чакандадан (облепиха) бўлак деярли барча мева дарахтларимиз (олма, нок, ўрик, олхўри, узум, хурмо, гилос...) ҳосил бера бошлади...

ЙЎЛДОШ СЎЗЛАР

Бир сатр

Оғзига солсанг ҳам қанд, новвот, асал,
Ширин сўз айтолмас нокас ҳеч маҳал.

* * *

Мажлис билан ўхшаши бор азалдан бу ҳаётнинг —
Кўпчиликни пастга қўйиб, озга берар ҳайъатни.

* * *

Азизлар номини ёмон айлаган

Одамдан хатодир кутмоклик иймон.

* * *

Оқил йўлдош пешонангнинг шўрин аритар,
Нодон йўлдош манзилингга етмай қаритар.

Қариликда қилсанг ёшлик қилиғин,
Эшитмайсан ҳеч кимдан сўз илиғин.

Нарзулла ФАЙЗИЕВ

Ургут

Ўтмиш саҳифаларидан

БАЗМГА ҚАРШИ

Себзор даҳа милитсия бошқармаси базмга қарши кураш очди. Ҳафтада бир неча жойдан ноғора базм босиладир. Милитсиянинг бу ташаббуси жуда тақдир этарликдир. Бундай базмлар орқасида ҳисобсиз йигитларимиз, умид кутган ёш ўсмирларимизнинг ахлоқлари бузулиб одам қаторидан чиқиб турганлари кўз олдимиздадир.

«Туркистон», 1924 йил, 17 август

Тузук иш

Тошкандаги бойлардан Бобожон тўра ўз маҳалласидаги камбағалларга тушган солиқни тамоман ўз ёнидан тўлаб юборғон.

Наим.
«Туркистон», 21 май, 1924 йил.

«Қалам учи»

Қозихоналардаги мирзабошилар қозихонага иши тушиб келган кишилардан «қалам учи» олиб илгаригидек таловчилиқларини ташламайдилар. Табиий, бу ерда кўбрак «қалам учи» берган бойларға юмшоқ муомала, оз «қалам учи» берган камбағалларга дағал муомала қилинадир. Қозихона мирзабошилари бошқалардек мойона олиб турган ҳолларида яна «қалам учи» олиб туришлари қанча тўғри бўлмоғони каби қозихоналарга халқнинг ишончини ҳам йўқотадир.

«Туркистон», 12 июн, 1924 йил.
Нашрга тайёрловчи Эргаш УМАРОВ

ШАҲИДЛАР ХОТИРАСИ МАНГУ!

Ўзбек санъати тарихчилари Муҳиддин Қори Ёқубовни мусиқий театримиз равнақига улкан ҳисса қўшган, ноёб ёқимли овоз соҳиби сифатида биладилар. У халқимиз тарихидан шундай инсон сифатида ўрин олган. Аммо тарих ҳужжатлари унинг гўзал ва бетакрор овоз соҳибигина эмас, балки ўз овози ва санъати билан миллий истиқлол йўлида курашган мубориз санъаткор бўлганидан ҳам дарак беради.

Боши 1-бетда.

Сўроққа жавобдан:

«ЖАВОБ. Отам Муҳаммад Ёқуб Салимов диний мактабда домла бўлган. У 1898 йили, икки ёшлик пайтимда вафот этган. Онамнинг сўзларидан шу нарсани биламанки, отам 1897 ёки 1898 йилда Андижон қўз-олони қатнашчиларига қўшилиб, Андижонга, бир неча маротаба борган. Андижон қўзғолони тор-мор келтирилгандан кейин отам қамоққа олишларидан қўрқиб, юраги ёрилиб ўлган.

Онам Юнусова Тиллабиби ҳунармандлар оиласидан; турмушга чиққанидан кейин уй-жой, бола-чақага қараб, 1926 йили Фарғонада вафот этган.

Мен 1904 ёки 1905 йили Орифжонбойнинг масжидидаги диний мактабда ўқий бошладим. Менда Қуръонни яхши қироат билан ўқиш қобилияти борлигини билиб, 1908 йили мазкур масжид қошидаги қорихонага ўқишга ўтказишди ва шу ерда «қори» деган диний унвон олдим.

Мактабни тугатгач, мен Орифжонбой масжидида диний маросимларни ўтказиб, намоз ва ҳайит кунларида Қуръонни ўқидим. Овозим туфайли мен тез орада нафақат Фарғона шаҳрида, балки Фарғона вилоятидаги бошқа шаҳарларда ҳам қори сифатида танилдим. Диний маросимларни бажаришдан ташқари, 1914 йилдан Феврал инқилобига қадар Орифжонбой, Ражаббой, Қаландар девонабой сингари маҳаллий бойларнинг хизматларини бажардим. Уларга аравакашлик қилдим, дўконларида приказчиклик вазифасини адо этдим, меҳмонларини кутиб олдим. 1917 йил Феврал инқилобидан масжидларда диний маросимларни қори сифатида бажариш билан бирга ижтимоий фаолият билан машғул бўлдим: мусиқа тўгаракларини, театр, тўдаларини ташкил этдим, шунингдек, шўроисломчилар томонидан уюштирилган йиғинларда Қуръон ўқидим...».

Курашади икки тўлқин...

Ушбу сўроқнома сатрларидан Қори Ёқубовнинг қамоққа олингани ва сўроқ қилинганини билиш қийин эмас. Терговчиларнинг мақсади атоқли санъаткорни миллатчилик ва аксилинқилобий фаолиятда айблаш бўлгани учун улар сўроқ қайдномасини ўз мақсадларидан келиб чиққан ҳолда тузганлар. Шунга қарамай, сўроқ қайдномасида Қори Ёқубов ҳаётининг ҳаққоний фактлари ҳам оз эмас. Ана шундай фактлар ўзаро қўшилган ва бойиган ҳолда Қори Ёқубовнинг секин-аста масжид майдонидан кураш майдонига ўта бошлаганидан далолат беради.

1917 йил Октябр инқилобининг Туркистонда ғалаба қозониши жадидчилик ҳаракати раҳбарларининг ўз фаолиятларида сусткашликка йўл қўйганликлари ҳақида бонг урувчи воқеа бўлди. Фурсат ҳали ҳам бой берилмаган эди. Феврал инқилобидан кейин вужудга келган «Шўрои ислом» ташкилоти ва унинг Фарғона вилоят бўлими ҳокимиятининг барпо этилишида ҳал этувчи ролни ўйнади. Фарғоналик шўроисломчилар 1917 йилнинг охири – 1918 йилнинг бошларида ўз атрофларига келажакда муштумзўр сифатида айбланувчи, мол-мулки большевиклар томонидан тортиб олинувчи кучларни бирлаштиришга ҳаракат қилдилар. Муҳиддин Қорининг Фарғона воқеаларидан четда туриши мумкин эмас эди. У шўроисломчилар сафига кириб, Туркистон мухториятини ҳимоя қилувчи отрядларни ташкил этишда фаол қатнашади.

Сўроққа жавобдан:

«ЖАВОБ». Бошқа шўроисломчилар билан бирга Фарғонада Миродилбой бошчилигидаги қуролли отряднинг шаклланишида иштирок этдим, улар билан бирга аксилинқилобий миллатчилик характеридаги қўшиқларни айтдим. Бундан ташқари, 1917-1918 йилларда «Шўрои ислом»нинг Фарғона бўлими бошқармасида чопарлик вазифасини бажардим. 1917 йилда бу аксилинқилобий ташкилотнинг котиби Ҳоди Файзийнинг топшириғи билан битта хатни Тошкентга – Тўрақуловга, иккинчи хатни эса Фарғона вилоятининг Қува туманига – йирик савдогар Акбар ҳожига олиб бориб бердим. 1918 йилнинг бошларида Фарғонада, Зиёвиддинов Аминжоннинг уйида бўлиб ўтган мухторият раҳбарларининг кенгашида иштирок этдим. Бу кенгашда Ҳоди Файзий, ака-ука Иноғомовлар, ака-ука Алихўжаевлар, Зиёвиддинов, Мираҳмедов Мирмаҳмуд ва бошқалар қатнашди. Бу вақтда Қўқон Мухторияти ағдарилган, Қўқондаги «босмачилар» тўдаси эса мағлубиятга учраган эди. Мазкур кенгашда вазиятнинг шундай тус олиши билан боғлиқ (Совет ҳокимиятига қарши келажакда қандай кураш олиб бориш керак, босмачилар отрядини қаерга юбориш лозим, янги қуролли отрядларни қандай ташкил этиш зарур каби) масалалар муҳокама этилди...»

Мағлубиятдан кейин

Туркистон Мухторият ҳукумати тор-мор этилгандан кейин мухториятчилар Фарғонага кўчиб бордилар. Улар ихтиёридаги қуролли отрядлар Фарғона атрофидаги туманлардан етиб келганлиги сабабли водийнинг бу гўзал манзили мухториятчилар учун нажот соҳили бўлиб кўринди. Чиндан ҳам, улар Фарғонада большевиклар ва уларга хайрихоҳ кучларга дуч келмадилар. Аксинча, ихтиёрларидаги қуролли отрядларга таянган ҳолда Фарғонада ўз ҳокимиятларини ўрнатмоқчи бўлдилар. Аммо бунинг учун шаҳар думаси билан музокаралар олиб бориш, уларга большевиклар келтиражак офатларни тушунтириш лозим эди. Лекин шаҳар думаси (совети) касаба союзлари билан бирлашиб, мухториятчиларнинг илтимосларига рад жавобини берди.

Шубҳасиз, большевиклар Фарғонани ҳали ўз таъсир доираларига тўла-тўкис торта олмаган эдилар. Шунинг учун ҳам мухториятчилар шошилинч равишда Фарғона аҳлини ўз атрофларига тўпламоқчи бўлдилар. Шу мақсадда улар бир неча кун мобайнида узлуксиз намойишлар ўтказиб, аҳолини Совет давлатини ағдариб ташлашга қаратилган тарғибот ва ташвиқот ишларини олиб бордилар. Ана шу намойишларда Қори Ёқубов ўзининг санъаткорлик кучини, тарғиботчилик ва ташкилотчилик истеъдодини ёрқин намоён қилди.

Сўроққа жавобдан:

«ЖАВОБ... Мен Қўқон мухториятини барпо этиш учун олиб борилган ҳаракатларда иштирок этдим. 1918 йили Фарғонада «Шўрои ислом» томонидан ташкил этилган йиғилишлар, митинглар ва намойишларда «Шўрои ислом» томонидан қўйилган талабларни қўллаб-қувватлаб нутқлар сўзладим, шу йиғинларда Қуръон (сураларидан) ўқидим, оркестри бўлган театр тўдалари билан бирга қўшиқлар айтдим...

«Шўрои ислом»нинг Фарғона бўлими ташкил этилгунга қадар бўлган даврда мен жадидлар билан алоқа ўрнатган эдим. Улар Февраль инқилоби рўй бермасидан олдиноқ ўзларининг дастурий талабларида баъзи бир маданий-маърифий характердагиислоҳотларни кўтарган эдилар. Жадидларнинг араб ёзувидан ўзбек миллий ёзувига ўтиш, миллий театрларни барпо этиш, диний мактаблар ўрнига дунёвий мактабларни очиш тўғрисидаги талаблари менга маъқул бўлган ва шу талаблар мени жадидлар билан яқинлаштирган эди...Фарғоналик жадидлардан мен шахсан татар миллатига мансуб, жадид мактаби ўқитувчиси Ҳоди Файзий (Файзиев Ҳоди) билан, (Мен Файзиевни сўнгги марта Тошкентда 1925-1930 йилларда кўрганман) Қайрағоч масжиди мулласи Дадамуҳамедов билан, (у ҳозирги вақтда Тошкент атрофидаги мактабларнинг бирида ўқитувчилик қилади). Ҳоди Файзийнинг дўсти Булатов (фамилияси ёдимда йўқ) ва мулла Абдумажид Маҳмудов билан таниш бўлганман. Абдумажид Маҳмудов Марғилондаги мадрасани тугатган, айтишларича, ўлган. Менга 1916 йили танишганим Ҳоди Файзий, айниқса, катта таъсир кўрсатган. Файзий менга артист бўлишни маслаҳат берган. У 1917 йилнинг бошларида Фарғонада драма тўгарагини тузиб, унга мени, дўстим Ҳожи Сиддиқ Исломовни ва бошқаларни жалб этган. Файзий бу драма тўгарагидан ва кейинчалик биз тузган оркестрдан жадидчилик ғояларини, сўнгроқ эса аксилинқилобий миллатчилик ғояларини тарғиб этишда фойдаланди. Феврал инқилобидан кейин Файзий бошқа жадидлар билан ҳамкорликда «Шўрои ислом» буржуа миллатчилик ташкилотини тузди ва бу ташкилотнинг котиби этиб тайинланди. Драма тўгарагимиз Файзий раҳбарлигида Ҳарбий

Кураш саҳнасида

мажлислар уйи саҳнасида буржуа миллатчилик ғояларини тарғиб этувчи пьесаларни саҳнага қўйди. Файзий драма тўгараги қатнашчиларига «Шўрои ислом» ташкил этган йиғилишлар, митинг ва намойишларда чиқишни буюрди. Биз ташкил этган оркестр одамларни кўпроқ йиғиш учун шундай ҳолларда маршлари билан бирга «Мирза давлат» сингарилар ўзбек маршини чалиб турди...

Қўқон мухторияти тугатилгандан кейин Фарғонага Ҳамза келди. У Фарғонада маҳаллий ўзбек артистларидан иборат 40-45 кишилик театр тўдасини ташкил этди. Ҳамза раҳбарлик қилган ана шу театр жамоасига мен ҳам таклиф этилдим. 1918 йил ёзида театр тўдаси Тошкентга кўчирилди. Мен ҳам улар билан бирга бордим. Тошкентда бизни Туркфронт штаби ихтиёрига ўтказишди. 1919 йилдан 1921 йилга қадар Туркфронт штаби топшириғига кўра, босмачилар билан курашаётган қисмларга тез-тез бориб, концерт бериб турдик...»

Хуфёялар изғиган замон

Муҳиддин Қори ЁҚУБОВ суратига чизгилар

Туманли йиллар

Тергов пайтида қўлланган баъзи бир ифодаларга изоҳ бермай илож йўқ. Маҳбуслар, шу жумладан, Қори Ёқубов ҳам тергов пайтида қайси ташкилотнинг номини айтмасин, терговчилар бу ташкилотга, албатта, аксилинқилобий буржуа-миллатчилик ташкилоти деган ёрлиқни ёпиштириб турганлар. Юқорида тилга олинган «Шўрои ислом» ташкилотини таърифловчи сифатлар ҳам терговчилар «ижоди»нинг маҳсулидир. Худди шунингдек, жадидчилик ғояларига нисбатан айтилган «буржуа-миллатчилик ғоялари» сўзларини ҳам, шубҳасиз, Қори Ёқубовга мансуб деб бўлмайди.

Қори Ёқубов қамоққа олинган вақтда Ҳамза совет маданиятидаги байроқдори даражасига кўтарилган эди. Шунинг учун ҳам у тергов пайтида ўзини шу байроққа ва шу байроқдорга яқин олишга ҳаракат қилган. Аммо санъаткор ҳаётининг худди шу даврида шундай нозик масалалар ҳам борки, улар Қори Ёқубовнинг ҳали советлар тарафига ўтмаганидан шаҳодат беради.

Терговчилар тинтув пайтида олиб кетилган ҳужжатларни синчковлик билан ўргангач, бир жузъий ҳолга эътибор қаратдилар. Санъаткорга тегишли гувоҳномаларнинг бирида унинг 1919 йили приказчиклар касаба союзига аъзо бўлганлиги қайд этилган экан. Қори Ёқубов ўзининг шу йили приказчиклар касаба союзига алоқадор бўлмаганини исботлашга қанчалик уринмасин, унинг далилларига ишониш қийин. Куни кеча советларга қарши онгли равишда курашган мухториятчининг Туркистон фронти штабига қарашли бадиий бригада таркибида «босмачилар»га қарши тарғибот ишларини олиб бориши ҳақиқатдан узоқ бўлиши мумкин. Қолаверса, Қори Ёқубовнинг шу йилларда тошкентлик жадидлар билан яқин алоқага киришиши ҳам мазкур фактнинг тўғрилигига шубҳа уйғотади.

Сўроққа жавобдан:

«ЖАВОБ... 1919 йили Тошкентда приказчиклик қилмаганман... 1919 йили мен артистлик қилардим. Мен касаба союзига кирган вақтимда ўз касбимни нотўғри кўрсатганман. Гап шундаки ўша пайтда санъат ходимларининг касаба союзи бўлмаган. Дарҳақиқат, мен 1919 йилда артист эдим... 1919 йили, касаба союзига кирган пайтимда «Турон» клубида ишлар ва шу клуб яқинида яшар эдим. «Турон» клубига ўша вақтда миллатчилар раҳбарлик қилишган. Клуб саҳнасида улар раҳбарлигида асосан Фитрат ва Ғулом Зафарий пьесалари қўйилган...

Мен 1919 йили Тошкентга келиб, бу ерда Фитрат, Боту, Босит Қориев, Қудратилла Маҳзумов, Ғулом Зафарий сингари буржуа миллатчилари билан алоқа ўрнатдим. Тошкентда ўша пайтда «Турон» клуби қошидаги театр тўдасида ўйнай бошладим. 1921 йили Бухорога артист сифатида бориб, оқшомлари театр саҳнасида ўйнадим, кунларнинг бирида эса Мавлонбеков Аҳмадбекнинг (у ўша кезларда Бухоро Халқ Жумҳуриятининг раҳбарларидан бири эди) машҳур қори сифатида Бухородаги энг катта мадрасада Қуръон ўқидим. 1922 йили Москвага ўқишга бориб, Шермуҳамедов, Раҳим Иноғомов сингарилар билан алоқа боғладим. 1923 йили Москвадан Ўрта Осиёга қайтиб келдим. Бухорода Файзулла Хўжаев ва Абдулқодир Муҳиддинов билан алоқа қилиб, улардан Италияга бориб ўқишимга ёрдам беришларини сўрадим. Файзулла Хўжаев менга 1000 сўм пул берди ва мени Италияга юбориш ҳақидаги йўлланмасини топширди. Бироқ Италияга бориш имкониятига эга бўлмадим...»

Нажот излаб...

Совет давлати ўз душманларини ҳеч қачон кечирмаган. Агар бирор киши бу давлатнинг тонгида унга қарши чиққан-у, аммо кейинчалик унинг измига тушган бўлса ҳам бу кимса давлатнинг хушёр идоралари назарида, барибир, душман бўлиб қолаверган. Қори Ёқубовнинг ҳам мухториятчилар тарафида туриб ёш совет давлатига қарши курашгани бу идораларнинг хотира дафтарида доимо ёзиғлиқ турган. Шунинг учун ҳам улар санъаткорнинг ҳар бир қадамини мунтазам кузатиб, унинг, айниқса, Италия ва Афғонистон элчихоналари билан яқин алоқада бўлганидан хавфсираб турганлар. Мухторият раҳбарларининг қамоққа олинаётгани ва ўзига нисбатан ишончнинг йўқлигини кўрган Қори Ёқубовнинг Италияга ўқишга боришдан мақсади ҳам, бир томондан, шубҳа ва гумонлар салтанатидан узоқлашиш, ўз ҳаётини санъат учун сақлаб қолиш эди.

Масаланинг ана шу нозик томонини тўғри тушунган республика раҳбарлари уни 1922 йили Москвага, Театр санъати институтига ўқишга юбордилар. Қори Ёқубов Москвада театр сирларини эгаллаш билан бирга рус санъати арбоблари билан яқиндан танишди. Ҳатто, ёш рафиқаси Тамарахоним билан бирга маориф ва маданият ишлари бўйича халқ комиссари А. В. Луначарскийнинг уйида бир неча бор меҳмон бўлди. Ўзбекистонлик бу санъаткорларнинг ёрқин ва бетакрор истеъдодини кўрган халқ комиссари улар ижодининг жаҳон миқёсида танилишига имконият яратди. А. В. Луначарскийнинг амалий ёрдами билан санъаткор оила Парижга бориб, Жаҳон амалий санъати кўргазмасининг бадиий дастурида катта муваффақият билан иштирок этди. Бу тарихий воқеа Қори Ёқубов атрофидан шубҳа булутининг маълум вақтгача кўтарилишига сабабчи бўлди.

Сўроққа жавобдан

«ЖАВОБ. ... 1925 йили РСФСР Маориф Халқ Комиссарлиги қошидаги филармония томонидан мен хотиним Тамарахоним билан бирга Париждаги Жаҳон амалий санъати кўргазмасига гастролга борувчи концерт труппаси таркибига киритилдим. 13 ёки 14 июлдаёқ биз Парижга бордик... Парижга борар эканмиз, Тамарахоним поездда шамоллаб қолди. Бунинг устига, бир куни концертдан кейин биз Тамарахоним билан бирга Эйфел минорасига чиқмоқчи бўлдик. Минорага кўтарилишимиз пайтида шамол эсиб тургани учун Тамарахонимнинг шамоллаши кучайиб кетди. Мен уни касалхонага етказишга мажбур бўлдим. Аммо Парижда касалхонага ётиш учун пулни олдиндан тўлаш кераклиги, биз эса ҳамма пулимизни сарф қилиб қўйганимиз сабабли мен Тамарахонимни даволаш учун маблағ ахтаришга мажбур бўлдим. Туркистондан Парижга Мажид Қодирий билан Холмат Охундийнинг келганини эшитиб, улардан ёрдам сўрамоқчи бўлдим. Улар музей учун экспонат сотиб олишга келган эканлар. Шунинг учун ҳам уларда ортиқча пул топилмади... Совет элчихонаси Тамарахонимни Булон ўрмонида жойлашган Плеханов номидаги санаторийга жойлаштиришимга ёрдам берди. Плехановнинг хотини Розалия Марковна бош шифокор экан. Мен бу санаторийда Мустафо Чўқаев билан учрашиб қолдим. У санаторийда ҳордиқ олаётган совет юристи Алексеевни кўргани келган экан... Мен Парижда тўрт ой чамаси, яъни 1925 йил июлидан ноябрига қадар яшадим. 1925 йил ноябрининг дастлабки кунларида Париждан кетиб, Берлинга бордим, Тамарахоним эса бир мунча вақт Парижда яшади. У 1925 йил декабрининг сўнгги кунларида менинг олдимга келди. Мен Берлинда ўн кун радио орқали ашула айтдим, шунингдек, йиғма концертларда иштирок этдим...»

Парвоз

1926 йил 2 январ куни Париж-Москва поезди сўнгги манзилга келиб тўхтади. Шу куни Қори Ёқубов Москвада таҳсил кўраётган ҳамюртларидан Акмал Икромовнинг пленумга келгани ва шу кунларда «Метропол» меҳмонхонасидаги хос хонасида яшаётганидан дарак топди. Оврупода бўлиб ўтган концертлар ҳақида республика раҳбарларидан бирига ҳисобот бериш ҳам қарз, ҳам фарз эди. Шунинг учун ҳам Москвага келганларининг иккинчи куни Қори Ёқубов билан Тамарахоним «Метропол»га йўл олдилар. Улар етиб боришганда ҳашаматли хонада, Акмал Икромовдан ташқари, Чўлпон, ҳарбий либосдаги Миркомил Миршаропов ва яна хоразмча миллий либос кийган уч киши бор эди. Қори Ёқубов Париж ва Берлинда бўлиб ўтган концертлар тўғрисида, Тамарахонимнинг Плеханов номидаги санаторийда даволангани тўғрисида, ўз ижросидаги қўшиқларни немислар фонографга ёзиб олганлари тўғрисида мукаммал ҳисобот берди. Ўзбек санъаткорларининг Оврупода довруғ қозонганидан мамнун бўлган раҳбар яқин кунларда Қори Ёқубов раҳбарлигида Ўзбекистон этнографик труппасини тузажаги ва бу труппанинг ташкил этилишида Чўлпоннинг яқиндан ёрдам беражагини айтди.

Чиндан ҳам, кўп ўтмай, Акмал Икромов ваъда қилган Труппа тузилди, Чўлпон бу труппанинг вужудга келишида кўпгина яхши маслаҳатларни берди, труппага қайси таниқли хонанда ва созандаларни олишни тавсия этибгина қолмай, эски халқ қўшиқ ва рақсларини концерт репуртуарига киритиш ва уларни кенг тарғиб қилиш лозимлигини ҳам уқтирди. Қори Ёқубов унинг маслаҳати билан ўз фаолиятида Маориф Халқ Комиссариатига суяниб, унинг мадад кўрсатишига умид боғлади.

Шу воқеадан кўп ўтмай, Қори Ёқубов Самарқандга, республиканинг ўша кездаги пойтахтига келиб, эски халқ қўшиқ ва рақсларини ўрганишга киришди. Айни пайтда Чўлпон, Фитрат, Боту каби замондош шоирларнинг шеърларидан иборат концерт репертуарини тайёрлади. У ўша айёмда биринчи бўлиб Чўлпоннинг «Гўзал Фарғона» ва Ботунинг «Қуш уяси бузилди» сингари ашулаларини бетакрор маҳорат билан ижро этди. Бу қўшиқлар эса оддий концерт номерлари эмас, балки халқнинг кўзини очувчи, уни ғафлат уйқусидан уйғотувчи, унда миллий ғурур ва Ватан туйғуларини қўзғатувчи асарлар эди.

Оврупони кўрган, Оврупода яшаётган халқ ҳаётини билган кишининг Советлар мамлакатида рўй бераётган воқеаларни таҳлил этмай, ҳаётдаги салбий жиҳатларни кўриб, изтироб чекмай иложи йўқ. Қори Ёқубов шунчаки артист эмас, балки ўз халқининг овози ва ор-номуси бўлиб бораётган санъаткор эди.

Хотима

Қори Ёқубовнинг ҳар бир сўзи тегишли идораларга мунтазам равишда етказиб турилган. Бундай сўзларни айтган кишининг қамалмай иложи йўқ, албатта. Чўлпонлар шундай заҳарли сўзлари ва шеърлари учун қамалган. Модомики, советлар давридаги ҳаётнинг мантиқий якуни шундай экан, Қори Ёқубовнинг ҳам «халқ душмани» сифатида қамалиши мумкинлиги кундек равшан эди.

1952 йил 5 июн куни, ниҳоят, Қори Ёқубов қамоққа олинди. Ўша йилнинг 13 – 14 ноябрида бўлиб ўтган суд унга 25 йиллик жазо муддатини бериш ҳақида ҳукм чиқарди. Аммо кўп ўтмай, қатағонлар даҳоси Сталиннинг ўлими билан Қори Ёқубовнинг ҳам иши қайта кўрилиб, улуғ санъаткор озодликка эришди. Тарих мустабид тузумнинг Қори Ёқубов устидан чиқарган ҳукмини ноҳақ хукм сифатида бекор қилди. Мутафаккир ва мубориз санъаткорнинг совет ҳокимияти ҳақида айтган сўзлари эса шу тузум устида чиқарилган ҳукм сифатида ҳамон жаранглаб турибди.

Наим КАРИМОВ

«БОШИМИЗНИ ЭШИКДАН ТИҚИБ ҚАРАЙМИЗ-ДА»

Вадуд Маҳмуд нега ишдан олинди?

Миллий маорифимиз тарихида улкан сиймолар кўп. Вадуд Маҳмуд асримиз бошларидаги улуғ маърифатпарварлар — жадидлар ҳаракатининг етук вакили эди. Унинг «Маориф ишларимиз» номли мақоласи ерлик халқ маорифида муттаҳид фронтнинг ташкил қилиниши ҳамда «Нашри маориф» уюшмасининг таъсис этилиши муносабати билан ёзилган эди.

Дарҳақиқат, 1923 йил Туркистонда ерлик халқ маорифи турғунлик ва тушкунликка юз тутган, хусусан, ёзув ва имло масаласида эса, турли ихтилоф ва келишмовчиликлар кучайган бир давр эди. Бу ҳол Туркистон маърифатпарварларини ташвишга солмай қўймасди. Шу боис Тошкентда масъул маориф-маданият ходимларининг йиғини ўтказилиб, Туркистонда Ерли халқ маорифи турғунлик ва тушкунликка юз тутган, хусусан, ёзув ва имло масаласида эса турли ихтилоф ва келишмовчиликлар кучайган бир давр эди. Бу ҳол боис Тошкентда масъул маориф-маданият ходимларининг йиғини ўтказилиб, Туркистонда маориф ишларининг сусайиши ва маориф ходимлари орасидаги бундай мунозараларни ўрганиш учун махсус бир ҳайъат сайланди.

«Туркистон» газетасининг 1923 йил 3 январ сонида ҳайъат аъзолари бўлмиш Мунаввар қори Абдурашидхон, Маннон Рамз, Шокиржон Раҳим, Заҳириддин Аълам, Элбек, Шоҳид Эсон, Салимхон Тиллахон, Ҳамид Сулаймон, Холмуҳаммад Охундий, Мажид Қодирларнинг, «Туркистон Шўролар жумҳуриятидаги маорифпарвар ёшларга хитоб»и эълон қилинди. Унда Туркистон ўзбекларининг маориф ва маданият ишларини тўғри бир йўлга қўймоқ учун ерлик халқнинг маориф ишларида муттаҳид фронтнинг ҳамда «Нашри маориф» уюшмасининг ташкил этилганлиги эълон қилиниб, барча ўзбек маориф, маданият ходимларини жаҳолатга қарши курашга Туркистон порлоқ келгуси йўлида маориф соҳасида қўлни-қўлга бериб ишлашга даъват қилинган эди. Бу билан бир вақтда «Зарафшон» газетасида ёш бўлишига қарамай Самарқанд ерлик халқ маорифини юргизишга муваффақ бўлган, маориф бўлим мудири Вадуд Маҳмуднинг ноҳақ ишдан бўшатилганлиги ҳақида бир мақола босилади.

«Муттаҳид фронт» ташкил этилганлигини олқишлар билан қарши олган Туркистон маорифпарварлари учун бу ғоятда кўнгилсиз бир ҳол эди. Шунинг учун ҳам «Туркистон» газетасининг 1923 йил 7 январ сонида Чўлпон («Абдулҳамид Сулаймон» имзосида) «Муттаҳид фрўнтимизнинг биринчи вазифалари» мақоласида «Вадуд ўртоқнинг ишдан бўшатилиб, ўрнига ерлик халқ маорифи билан кўбда алоқаси бўлмағон кишининг қўйулғонлиғи тўғрисида «Зарафшон» газетамизда бир бош мақола ўқудук. ... Бизнинг муттаҳид фрўнт оқсоқолларимиз бир комисия ёки бир тўда ҳолида тезлик билан маҳаллаларга бориб, ёки Марказий ҳукумат билан англашиб бу ҳужумни қайтаришлари, балки бутқул енгиб ташлашлари тегишдир...» деб ёзди.

Хўш, Вадуд Маҳмуд нима учун ишдан олинган эди? Бу саволга жавоб топиш учун биз унинг юқорида таъкидланган мақоласига мурожаат этамиз ва «нариёқ» гази билан муроса қилолмаслик оқибатида ўз юртида «ўгай»дек бўлган миллатпарварлар ҳақида дарду алам билан ёзилган қуйидаги сатрларга дуч келамиз:

«... Эски вақтда ҳукумат бизни «ўгай» дер эди, ҳозир биз ўзимизни ўгай қаторида тутамиз. Бироқ, ўзимизга жасорат киргиза олмаймиз, ташқаридан туриб бошимизни эшикдан тиқиб қараймиз-да кириб ўлтирмоққа журъат эта олмаймиз. Ҳолбуки, эшик биз учун очиқ. Истасак жой ҳам бизга ҳозир. ... Фақат бир оз ғайрат, бир оз жасорат лозим...»

Вадуд Маҳмуд назарда тутган ўша жасорат унинг ўзида мужассам эди. Худди шу жасорат туфайли у кўп «мушт еган», қолаверса, ишдан олинган. Ва кейинроқ, 1927 йилги зиёлилар қурултойидан Вадуд Маҳмудни «пролетариат мафкурасига қарши» дея ҳайдаб чиқарилишига ҳам ундаги шу жасорат сабаб бўлган бўлса, ажаб эмас. Улуғ маърифатпарварнинг сўнмас хотирасини ёд этиб зиёли курашчининг мазкур мақоласини ҳукмингизга ҳавола этмоқдамиз.

Феруза НУРИДДИНОВА,
Турон кутубхонасининг етакчи кутубхоначиси.

МАОРИФ ИШЛАРИМИЗ

Бизнинг энг катта дардларимиздан бири, шубҳасиз, жаҳолат дардидур. Бошимизга ҳар бало келса, шу билмаслигимиздан келадур. Биз ҳар мушт есак, шу билмаслигимиздан еймиз. Болаларимизнинг тарбияси қанча зарур бўлса, катталаримиз шунча жоҳилдирлар, хотунларимизнинг тарбияси шунча ноқисдур. Бунинг устига эски тарбиянинг таъсири жуда кучликдур.

Ҳол шундай экан, бутун Туркистонимизда бармоқ билан кўрсата олурлиқ «бир мактабимиз», йўқдир; бизда тарбия ишларимиз «шундай муҳим» экан, билим юртларимиз хароб; бизда ўқуғон кишилар қанча бўлмаса, факултетларимиз шунча бузуқ, ҳозир биз тартиблик суратда ўқитувчи чиқара олатурғон бир илмий муассасага эга эмасмиз; ҳозир ҳеч бўлмаса, таълим-тарбия ишларига раҳбарлик қила олатурғон бир журналимиз йўқ.

Очиқча айтканда бизда ҳоло асослик бир нарса йўқ...

Барчаға маълумки, Туркистоннинг аҳволи ва табиати бошқачадур; бундаги ишларни олиб бормоқ учун ўз табиатига мувофиқ ишлаб чиқармоқ зарур. Бўлмаса, шу неча йилдаги тажрибаларимизнинг кўрсатгани каби, натижасиз қоладур.

Тузуккина бир ўқитувчимиз йўқ экан, ибтидоий мактаб учун тузилган прўграммада 15 турлик фан киргизамиз, иш талаб қиламиз: ҳали мактабда талаба йўқ экан, биз Америқо усули билан таълим йўлларига машғул бўламиз.

Буларнинг ҳаммаси биздаги маориф ишларининг бир марказга боғланмағони ва шу ишларни ишлаб чиқара олатурғон бир муассасамизнинг бўлмағонидур.

Шу ҳақиқатларни англаб бўлса керак, «Маорифга муттаҳид фрўнт» ташкил этилмакчи ва «Нашри маориф» уюшмалари ташкил қилинмоқчидур.

Биз бу ҳаракатларни олқишлаймиз ва бошқа ишларимиз каби сусайиб қолмаслиғини кутамиз. Фақат шу тўғриларда ўз фикримизни ҳам айтиб ўтмоқчи бўламиз.

Туркистонда иқтисодий ва ижтимоий ишларни Туркистон мусулмонлари фойдасиға ишлатмак ва натижалик ишлар майдонга қўймоқ учун шу мамлакатнинг аҳволи ва руҳиға мувофиқ ҳаракат этиш қанча керак бўлса, маориф ишларида жиддий, Туркистон бошлиқ раҳбарлариға муҳтожмиз.

Ҳозирғача кўруб келган ишларимиз, ўткарган ҳолларимиз бизга шуни зарур топадур. Биздаги ишларни «нариёқ» гази билан ўлчамак тўғри эмас.

Ёлғиз маориф ишларини эмас, ёшлар уюшмаларини ҳам шу кўз қараш билан текширсак, бу кунги ёшлар уюшмасининг ўткан йиллардан кўра хароблиғининг сабабини шундан топа олурмиз. Бизда ёшларнинг тарбияси муҳим. Ҳолбуки, бунинг бирдан бир ташкилоти бўлғон жой кундан-кун руҳсиз, кундан-кун бузулмоқда. Бунга ҳам жиддий боқмоқ абас эмасдур.

Биз бир вақт бўлсақу, шу асосларни ишлаб чиқарсак ва шунинг билан ишимиз битса... Бу ҳам тўғри эмас: шу ўзимиз ясағон асосларни йўл юритмак учун ўз қўлимиз билан олиб бормоғимиз лозим.

Биз тағин шу сўзни такрор қиламиз: бизда ўз кишиларимизга ишонч йўқ, ўз кишиларимизни танимаймиз, аҳамият бермаймиз. Гўё, бизнинг кишиларимиз ҳеч нарсани билмайлар: гўё биз бир ишни қўлға олсақ, бажара олмас эканмиз!

Бошқалар олим, фозил, уларнинг қўлидан ҳар иш келар эмиш, улар билиб иш қилар эмишлар!..

Мана бу эътиқод бузуқ, қуруқ даъво.

Бизнинг кишиларимиз ўзимизга қараб, бошқалардан кўра пухта етишқан кишилар. Бизнинг ишчиларимиз назарий эмас, амалий ишчилар.

Хайр, биз ўз кишиларимизни унча маълумотлик деб ҳам айтмайлиқ. Шу ҳолда ҳам биз даъво қиламизки, шу кишиларимиз бошқаларнинг олим, фозилларидан кўра бизга кўбрак фойда етказа оладур. Чунки бизнинг ҳолимизни, руҳимизни биладур.

Бир вақтлар «аҳвол руҳиячи» деб сўкиш ҳам кўб одат бўлғон эди. Бироқ, таассуфка қарши, шу аҳвол руҳияни риоя қилишға мажбур эканимизни букун эътироф қилишға тўғри келур. Чунки бизнинг ўзимиз чопиб бир ёққа кетмакчи эмасмиз, халқимизни олиб бормоқчимиз, шунинг учун халқнинг руҳини ўрганмак, текширмак ва сўнгра ишламак керакдур.

Маърифатнинг сўнмас зиёси

Маориф ишларимизни йўлға қўймоқ учун бизда «Нашри маориф» очилди. Бунинг бўйниға олғон вазифаси жуда катта, жуда зўр. «Нашри маориф» тўғрисида ёзилғон бир мақолада хусусий жамиятларнинг бу майдонда аҳамияти кўб деб айтиладур ва хусусий жамиятларнинг бошқа мамлакатлардаги ишлари кўрсатиладур. Бу бир жиҳатдан тўғри, яъни қайси мамлакатдаки, уюшмак, ишламак умумий ва халқ кўбрак уюшкан ва шу уюшмак орқасида маорифни энг қоронғи нуқталарга элитмак осон жойлар учун муносибдур. Фақат ўшал ерда ҳам ҳукуматдан ортиқ таъсир берадур деб айтиб бўлмайдур. Айниқса, бизнинг жумҳуриятдаки, хусусий мактаблар очмоқ мумкин эмасдур ва ҳар бир тарбия муассасаси ҳукумат қарамоғида бўлиши лозимдур. Бу хусусий жамиятнинг рўли иккинчи даражада қолур.

Ҳолбуки, бизда биринчи даражада ишламак учун майдон бордур.

«Нашри маориф» уюшмаси ўзининг низомномасида жуда кўб ишларни ёзғон, кўзини юмуб устига юк ортғон (таъбир маъзур кўрилсун).

Биз шу ишларнинг барчасини хусусий жамият орқали эмас, ҳукумат воситаси билан олиб бормоғимиз мумкиндур ва осондур.

Бу кун мактаб ишларимиз барбод деймиз, ўз жумҳуриятимиз бўлғон Туркистоннинг ижтимоий тарбия шўъбасида ўз кишимиз йўқ. Мен ундаги ишчиларни айбламак истамайман; ҳар қанча ишчи киши бўлсалар ҳам бизга фойдалиқ иш қила олмайлар. Чунки бизни билмайдурлар.

Билим юртларимиз бузуқ экан, шуларни идора этатурғон касабачилик маорифи идорасига бир кишимизни қўя олмаймиз. Ўзбек миллий ҳайъати иш қилмоқ истайдур, локин қила олмайдур. Чунки ёлғиз. Қисқаси, кишимиз йўқ, ишимиз юрмайдур.

Бултур айтилар эди: Тошкантнинг янги шаҳар мактаблари яхши таъмин этилган, эски шаҳарга кимса қарамайдур.

Самарқанднинг ҳунар мактаби мудирига қанча мукофот берилар экан, ўлка ўзбек билим юрти икки ойдан бери ойлиқ ололмайдур. Янги шаҳар факултети яхши таъмин этилган, бизники-чи, эски тос!..

Мана бу ҳолларни тузатиш хусусий жамият тузиш билан бўлмайдур, яна бўлмайдур!

Ҳукумат идоралари орқали озгина ғайрат билан буларни тузатиш мумкин, қалам учи билан бу ҳолларни ўзгартиш осон. Бизнинг ҳар ишчимиз шуни идора эта олар. «Нашри маориф» шу ҳолларға қандай чора кўра олур. Ҳали бу маълум эмас. Қилса, маорифга доклад қилар; нари ёғи тағин маълум эмас! Эски вақтда ҳукумат бизни «ўгай» дер эди, ҳозир биз ўзимизни ўгай қаторида тутамиз. Бир оз ўзимизга жасорат киргиза олмаймиз, ташқаридан туруб бошимизни эшикдан тиқиб қараймиз-да, кириб ўлтирмоққа журъат эта олмаймиз. Ҳолбуки, эшик биз учун очиқ. Истасак, жой ҳам бизга ҳозир.

Менга қолса, бизнинг «Нашри маорифлар» таъсис этишимиз ишдан узоқроқ боришдур. Марказдаги маориф ишчиларимиз ва ҳукумат бошлиқларимизнинг кичкина, арзимас бир ғайрат ва ташаббуслари орқасида маориф идорасини нашри маориф руҳиға айлантирмак мумкиндур ва ўзимизни ўгайликдан чиқармоғимиз осондур.

Фақат бир оз ғайрат, бир оз жасорат лозим...

В.М. (Вадуд Маҳмуд) Самарқанд.
«Туркистон», 1923, 25 март, 95-сон.

ҲОРДИҚ МАНЗИЛИ

ОРИЯТ

Ҳикоятлар

Тошкент денгизида бўлганмисиз? Унинг атрофидаги соя-салқин жойларда бир баҳя ўтириб ҳордиқ чиқарсангиз, худди тозариб-яшариб кетгандай сезасиз ўзингизни.

Денгизнинг бошланишидаги мўъжаз чойхонада иссиқ нон билан нўхат тановул қилишнинг ўзгача лаззати бор. Айниқса, водийдан пойтахтга келаётганлар шу ерда тўхтаб йўл чарчоғини ёзадилар. Ҳойнаҳой, бир пиёла чой баҳона нўхатхўрлик қиладилар.

Шоир Тўлан Низом ҳам водий йўловчиларининг ана шу одатини канда қилмайди. Андижондан Тошкентга кунаро қатнайдиган йўловчи ҳам Тўлан Низом бўлса керак. Уни йўлга гоҳ билим юрти ташвиши, баъзан ижод, дўстлар билан дийдорлашув илинжи чорлайди.

Субҳидамда сафарга чиққан шоир пешин бўлмаёқ одатдагидай чойхонага қўнди. Ҳамроҳларининг бири чойга, иккинчиси иссиқ нонга чопди. Тўлан Низом эса, эски таниши нўхатфуруш холани гапга тутди:

– Мўлроқ солаверинг...Бир қошиқ ташланг...Қалампирдан озроқ бўлсин. Ие, опа, опа, туппа-тузук китобни варанка қилаяпсизми?

Тўлан Низом опанинг қўлидан чиройли муқовали китобни олди. Варақлади. Шеърлар. Ўқиди. Республикамизда таниқли бир шоирнинг танланган асари. Тўғри, нашр этилганига анча бўлган, аммо сотилмай тураверганидан нархи анча арзонлашган.

– Опа, менга нўхатдан ҳам шу китоб зарур эди. Бутун Ўзбекистонни кезиб топа олмаётгандим. Қанча бўлса, оламан, – деди шоир китоб ва унинг муаллифига ачиниш ҳиссида ёниб.

Айёрона айтилган гап нўхатфурушга хуш ёқди. «Ке, шу мусофирга бир яхшилик қилай» деган ўй кўнглидан ўтди, чоғи:

– Менда уч дона бор, холос. Ҳув кўприкнинг нариги томонидаги дўконда 5-6 та қолди-ёв, – деди.

Шоир, опанинг қўлидаги бор китобни олиб, айтганини берди. Китобни опага бериб «Раҳмат, яхшиям, сиздан нўхат олганим, зўр иш бўлди», – деди.

Шундан кейин шоир ҳамроҳлари билан чой ичди. Энди у енгил тин олиб нўхат егандай бўлди.

МУХБИР

Таҳририятга келган шикоят хати оилавий можаро хусусида эди. Чаросхон аянинг қизи турмушидан нолиб аразлаб келди: «Уйга қайишмайди, ичади, яхши гап йўқ».

— Ҳа шундайми, вой яланг оёғ-е, бурни кўтарилиб қолибди-да,ҳали шошмай турсин, бурнини ерга бир ишқалай, мулла мушук бўб қолганини ўзи билмай ҳам қолади, — деди ая ниманидир бошлаш хаёлида.

Чаросхон ая туман газетасига хат-хабарлар йўллаб тургувчи эди, ўнта хабаридан биттаси, бир амаллаб эпақага келтирилиб эълон қилинар, опа шунисига ҳам шукур деб ёзишдан қолмас эди. Газета мухбири Феруза аянинг хатини олди-ю, аввал шикоятчига учрашишга қарор қилди. Йўлда кетаётиб аҳдидан қайтди: «Куёвга учрайчи, газетага куёвни ёки келинни танқид қилиб ёзиш билан аҳвол мураккаблашмасмикин? Оила дарз кетиши мумкинку, ярашадиган эр-хотин бир-бирларига чапланган маломатлардан сўнг бирга яшамасликлари муқаррар. Оила ферма ёки ишлаб чиқариш корхонаси эмас, танқид қилсанг! У кичкина жамият. Жамиятга билиб-билмай тош отиб бўлмайди».

Хаёллар билан бораркан, хат муаллифининг кечқурунги қўнғироғини эслади.«Куёвимни боплаб уринг. Бутун районга дўмбира қилинг. Сизни... сизни қуруқ қўядиганлардан эмасман». Бу гап унинг мухбирлик ҳамиятига тегди. Феруза йўлини ўзгартирди, куёв билан суҳбатлашмоқчи бўлди.

Куёв қайнонасидан арз қилди:

— Оилавий ишимизга аралашаверади. Ўз ҳолимизга қўймайди. Мени пасдан олиб, пасга уради. Хотиним ҳам онасини гапига кириб, мени писанд қилмайди.

Мухбир эшитди, мулоҳаза қилди. Қараса, эрнинг аёлида кўнгли бор, фақат бир туртки, мадад, илиқ ва иссиқ гап зарур.

— Ука,— деди Феруза.— Келаётиб қайнонангиз билан учрашдим. Ишонасизми — йўқми, Чаросхон опа сизни осмонларга кўтариб мақтади, эсли-хушликкина, борсам «ойижон» деб ўтиргизгани жой тополмайди, — деди.

Оила ҳурматига ёлғондан тўқилган ҳавойи гаплардан кейин йигит уйга толди. Мухбирнинг икки ёшни қовуштириш пайида сўзлаётганини ростданга олди.

— Ўзи ёмон аёлга ўхшамайди, — деди оҳиста.

Энди Феруза Чаросхон опага учраши керак, бугуноқ темирни қизиғида босгани маъқул.

— Куёвингиз ўғлингиз экан. Сизни оиламиз посбони, ғамхўри, бундай қайнона қишлоғимизда ягона деди. Ғамхўр. Қизини тергаса тергайди-ки, менга ёмонлиги йўқ. Яхшиям шу онам бор экан, рўзғоримиз бут, турмушимиз чиройли ўтаяпти, деб хурсанд ўғлингиз.

Ферузанинг ўзи тўқиб айтаётган мақтовлари Чарос опага ёғдай ёқиб тушди:

— Ўзи айб қизимда. Нима, эр ўргатилган тўтимидики, «гаҳ» деса елкасига қўнса. Эркакнинг сиёсати бўлади.

Феруза масала ҳал бўлди деб ўрнидан турди. Уни кўчага кузатиб қўяётган Чаросхон опа «газетага ёзиш-ёзмасликни бир ўйлаб кўрарсиз», деди...

Муқимжон НИЁЗОВ

Ўша... мунгли кунлар

Ўчмас хотира

Давоми. Боши 1-бетда.

Кўпинча аям ёлғиз бўлмас, укаларим, келинойим, аммам ва бошқа қариндошлардан бирор киши ёнларида ҳамроҳ бўлар эди.

Навбатчи ҳамшира қизлар, йигитлар мен тенги бўлишгани сабаб ҳаммаси билан тил топишиб олган эдим. Сўнг шифохонада тунги ҳаёт бошланарди...

Мен оғриқларга чидардиму наркотик уколлар қилдирмас эдим. Медбрат, медсестралар тунги ишларини тугатиб, касаллар ухлашини кутар эдим.

Кейин ҳаммалари йиғилиб овқатланишар, чой ичишар, «базм» қилишар эди. Бу ўтиришларига мени ҳам каталкага солиб, олиб боришарди. Кимда нима ноз-неъмат бўлса, ўртага қўйишарди. Тошкентдан дадам, Қудрат акам юборган гўшту қази, мева, узум, қовун, тарвузларни илиниб сақлардим, негадир кундузлари иштаҳам бўлмасди, кеча улар билан бирга қизиқиб озгина тотинардим. Куйганларга коньяк, вино, пиво ичишни дўхтирларнинг ўзи буюргани учун ундай «доридан» менда кўп бўларди.

Дўхтир буюрган бўлса-да, менга «дори»нинг ҳиди ёқмасди ҳеч ичгим келмасди.

Акам менга зерикиб қолмасин деб, ўша вақтда чиққан, кассетаси катта магнитофон олиб берган эдилар. Магнитофон ўша вақтда ноёб нарса ҳисобланарди шекилли, ўзбекча ёзувли тасмаси бўлмагани сабабли, мен айниқса танса тушадиган жаз музика, Булат Окужаванинг ўша вақтда русум бўлган ашулаларини эшитиб ётардим. Ҳамширанинг ҳам бу ашулалар жони эди.

Тенгдошларим қайноқ ҳаёт жабҳаларида меҳнат қилиб, келажак учун ўз ҳиссаларини қўшаётганларида мен ҳатто қалам ушлолмай, фақат шифтга қараб аччиқ хаёлларга берилиб ётардим.

Миям ишлар, кўзим кўрар, фикрлай олар, сўзлай олардим, холос. Шундай дўзахдан тирик чиққанимга шукур қилардим.

Ҳозир ҳам бирор нарсага хафа бўлсам, ўзим билан ўзим келишолмай қолсам, ўша оғриқлар юрагимга тушадию тушларимда қайтадан ёнаман, қайтадан дўхтирлар қўлида танам бурдаланади. Уйғониб, туш эканини билиб, енгил тортаман.

Тунлар ухлай олмай ҳаётим, келажагим, ҳеч кимга, ҳатто муштипар онамга ҳам айтолмаган, ҳар доим хаёлимдан қочиришга уринган ноумид фикрларим билан бўлардим.

Шунда ҳам ўзимни босиб худойим бирор нарсани олса, ўшанга лойиқ бошқа бирор нарса берар деб умид қилардим.

Булат Окужаванинг қўшиқлари, хаста, шикаста овози эса энг ноумид вақтларимда, ҳаётдан бутунлай безган вақтларимда мени юпатган.

Мен ўша шифтга қараб каркас ичида тулум каби ётганимда келгуси ҳаёт ҳақида ўйлагим келмас эди.

Фақат... фақат қайси қилган гуноҳимга жазо олаётганимни билгим келарди. Ёшим 22 да, ҳаётимни ўйладим.

Ахир ота-онам бор, севган ёрим бор, ҳали тузалиб кетаман, ҳамма қилган орзуларим амалга ошади, деган ишончни худонинг ўзи кўнглимга жо қилди, шекилли...

Аввало ота-онам, қариндош-уруғларим мени тезроқ тузалиб кетишимга ҳаракат қилишарди.

Ўша кезлар ҳаммадан кўпроқ Қудрат акам мени яхши кўрмай қолишларидан қўрқар эдим.

Агар тузалиб кетсам, ҳамма ишни қиладиган ғайратим бор эди.

Фақат бу ғайрат Қудрат акамнинг мени жон дилларидан яхши кўришларига боғлиқ эди. Мен у кишини бутун борлиғиму, йўқлиғиму бир бўлиб севар эдим. Аввал Қудрат акамни кўргунимгача бундай туйғу менда бўлмаган эди. Шунинг учун бўлса керак, мени севмай қўйсалар қандай яшайман, яшай оламанми деган ўй турмуш қургунимизгача ҳам мени қийнаган ўй эди.

Қудрат акам менга бир қараб қўйсалар бутун ҳужайраларимда чироқлар ёниб кетарди, бир ширин сўз айтсалар, ўша куйган қўлимни силаб қўйсалар бўлди эди. Шу озгина меҳр учун яна қайта куйишга, жизғанак бўлишга, ўлиб қайта тирилишга ҳам рози эдим. У кишининг бўлса ишлари кўп. Мен хоҳлаганимдек олдимга тез-тез учиб кела олмас эдилар...

Ҳозир ўйласам, ўша вақтларда юкланган вазифага муносабат ўзи учун ҳаёт-мамотдай масъулиятли экан-да, дейман, тавба...

Дадам учун Москвага учиш Тўйтепага бориб келгандек бўлиб қолган эди. Ҳар ҳафта аямдан, мендан хабар олгани келиб кетаверар эдилар.

Дадам палатага киришлари билан ранглари ўчиб кетарди. Ёрдам беролмаганлари сабаб, изтироб чекардилар, мен билан узоқ сўзлашиб ўтира олмасдилар.

Тасалли айтиб, «бўлди, мен кетдим» деб кетиб қолардилар.

Менинг кўзимгами ёки ўзи ҳам шундаймиди, дадам жуда озиб кетган, кичкина бўлиб қолганга ўхшардилар.

Дадамнинг аҳволларини кўриб, аямга, дадам билан Тошкентга кетинг, деб қистардим. Дадам қаровсиз қолаётганларидек раҳмим келарди.

Аям «хўп» деярдилару, барибир, кетмас эдилар.

Дадам келганларида палата гуллар, совғаларга тўлиб кетарди.

Умуман дадам билан аям ўша кезларда бутунлай ўзларини унутишган, уйдаги ака-укаларим, жиянларимни ўйламай фақат мени ўйлашарди, шекилли.

Менинг бетоблигим бутун оиламиз, қариндош-уруғларимизни бесаранжом қилган эди. Дадам Тошкентга кетганларидан кейин ҳаёт яна зерикарли, ҳеч яхшилик ваъда қилмаётгандек ўтарди. Дадам кетганларидан кейин озиб-тўзиб, қорайиб кетганларини ўйласам, яна юрагим сиқиларди.

Дадам янги либос, чиройли кийим, янги туфлиларни, умуман кийинишни, ўғил-қизлар, аямларнинг ҳам башанг кийиниб юришларини ёқтирар эдилар-да.

Аям авваллари «даданг кунига тўрт костюм, саккиз кўйлак ечадилар, олифталар», деб нолиб қўяр эдилар.

Баъзан дадам кўчага кийиб чиққан янги костюм-шим, туфли билан диванда ёнбошлашлари мумкин эди. Бир куни яна шундай бўлганида мен:

– Дада, туфлингиз лой экан, гилам лой бўлди, костюмингизни, туфлингизни ечиб бир пас дам олақолсангиз-чи, – дедим.

– Сени нега туғдириб қўйганман, тозалайсан-да, чарчадим. Иннайкейин («Шум бола»даги бойнинг овозига тақлид қилиб) туфли ҳам, гилам ҳам, уй ҳам ўзимники, – дердилар.

Мен ҳазилларига маза қилиб кулардим.

Ҳозир ўйласам кийиниб-ечиниб толиқсалар керак-да, ишлар билан чарчаб, яна бирор ерга борадиган зарур ишлари бўлса, бироз дам олар эканлар-да, дейман. Ўша воқеаларни ўйлаб дадамни соғиниб йиғлаб оламан.

Аям билан дадам мени жуда яхши кўришганидан ўзларидан кечиб мени тезроқ тузалишимни ўйлашар, уларга ўша кезларда бундан муҳимроқ иш йўқ эди. Аям ҳеч қачон дадамдан узоқда яшамаган, ҳатто ўша Москва ёки бошқа республикаларда бўладиган мажлислар, адабиёт кунларига ҳам бирга борадиган аям, шу кулбаи ғамхонада ҳамма ҳаёт лаззатларидан кечиб ўша вақтда дадам билан ғанимат (эканини билмаганлар) йилларнинг ҳамма шодликлардан воз кечиб, менинг дардимни олмоқ учунгина инжиқликларимга (касал одамда қандай қилиб соғлом ақл бўлсин), худбинликларимга чидаб ўтирар эдилар.

Фарзанд, унинг соғайиб одамлар қаторидан ҳақли ўрин олишига интилиш она учун энг олий мақсад эди...

Кўпинча менинг иштаҳам бўлмасди. Гуми гурсдек (аямнинг иборалари) дўмбоққина қиз 27 кило бўлиб қолган эдим.

Москвадаги дўхтирлар мени аввало иштаҳага киргизиш, сўнг бошқа муолажалар қилиш керак дейишган. Шу сабаб гармон терапия бошлашган.

Лекин у гармон дорининг бир ёмон хусусияти бор эканки, ичилгач, танадан бутунлай ювилиб кетмас, ўзининг таъсирини йилларча кўрсатар экан. Шу дорини ича бошлаганимдан кейин яралар тузалиб ўзим ҳам эт қўйдим.

Ўша вақтда аям менга ёшлари катта бўлиб туюлса-да, 44–45 ёшларда эдилар. Болалар ўсиб қолган, айни дадам билан ўйнаб-кулиб юрадиган вақтда бегона шаҳарда (ўрис тилини ҳам яхши билмас эдилар) эрта туриб бозор қилиб, пишириб-куйдириб касалхонага олиб келар эдилар (машина йўқ, яёв юрар эканлар).

Қарасам, аямни чиройли оёқларида спортсменлар кийдиган юпқа шнурли чарм шиппак, эгниларида оддий штампел кўйлак, чарчаб бўш каравотга суяниб ухлаб қолган эдилар.

Қуш уйқусидек чўчиб уйғондилар, мен кўзимни китобга тикдим. Бир оз вақт ўтгач:

– Аяжон, дадамдан хавотирдаман, озиб кетганлар, ҳозир аҳволим анча яхши, Тошкентга бориб дадамга қарасангиз-чи, – дейман.

Ёлғиз, қаровсиз қолган Тошхонни, укаларимни айтаман, у деб кўраман, бу деб кўраман, нима бўлсам ҳам майли, фақат дадам асабдан бетоб бўлиб қолмасинлару аям Тошкентга кета қолсинлар дейман, унамайдилар.

Аям:

– Болам, эзилиб кетдинг-ку, бу оғриқларни касофатида, тушунаман-ку, қани эди шу оғриқларингни, дардларингни ўзимга ололсам, – дердилар.

Мен гапларига йиғлавормай деб, ичимда худо сақласин дейман-да гапни чалғитаман.

Кейин ниҳоят биринчи марта ҳовлига чиқдим. Ҳовли катта экан, гавжум, ҳаво иссиқ бўлгани учун янги юраги, буйраги операция қилинганлар, операция кутиб ётганлар ҳам «ҳаво олиб» ўтиришарди.

Менга ўхшаган коляскада чиққанлар ҳам кўп, айниқса юраги хаста болалар, лаблари, панжалари кўм-кўк, ўзлари юролмас экан, агар операциядан яхши чиқса тузалиб кетишига умид боғлаб ётишаркан.

Мен инвалид коляскада оёғимни осилтириб ўтирганим сабаб яралар қонаб кетди. Тезгина қайтиб палатага олиб кириб яна каркас тагига ётқизишди.

Энди саёҳатимиз муддатини кунига бир неча минутдан узайтиришга маслаҳат қилдик. Узоқ олиб юрилса яна қонаб кетиши мумкин экан.

Шундай қилиб, мен ҳам тузала бошладим. Қудрат акам аямга, меҳмонхонага телефон қилардилар. Ёки телеграмма ёзар эдилар. Энди менга телефон қиладилар.

Бир куни хабар ҳам қилмай Қудрат акам палатага кириб келдилар.

Мен қувонганимдан сўз айтолмай қолдим. Тошкент меваларидан олиб келиптилар, бутун бўлимдаги касалларнинг оғзи тегди. Ёлғиз эдим, аям Даниловский бозорига кетган эдилар.

Қудрат акам мени инвалид аравачага ўтқазиб ҳовлига олиб чиқдилар. Аравачани фонтаннинг олдига ўрнатдилар. Тошкентдаги воқеаларни айтиб бердилар. Кеч кирди.

Ғафур Ғулом рафиқаси Муҳаррама ая билан

Мени меҳмонхонага олиб кетмоқчи бўлдилар. Қандай қилиб, дедим.

– Машина чақираман, сизни кўтариб оламан, лифт бор, бугун кечаси билан бирга бўламиз, эртага эрталаб касалхонага олиб келиб қўяман, эртага кечқурунги самолётда қайтишим керак, – дедилар.

Лекин навбатчи дўхтир рухсат бермади.

Бир-биримиздан айрила олмас эдик. Ниҳоят, тунда хайрлашиб кетдилар.

Мен узоқ йиғладим, ҳеч аламимдан тинчий олмасдим, палатадагилар навбатчи дўхтирни айтиб келишди. У билан менинг дўстим аспирант ҳам келди. Улар менга тинчлантирадиган уколлар қилишди. Фойдаси бўлмади.

Аспирант мени юпатмоқчи бўлди, шекилли:

– Нима бўлди? – деб сўради.

Палатадагилар:

– Эри келган эди, – дейишди.

Шунда аспирант:

– Алмазик, мен сени яхши кўраман, биласанми? Эринг нима деди, сени севмайман дедими? Аввалгидек чиройли эмассан дедими? – деб сўради қизариб, қалин ойнали кўзойнаги сепкил босган бурнидан сирғалиб тушиб кетай дерди. У ҳаяжондан кўзойнагини калта-калта бармоқлари билан итариб жойига қўярди. Асабдан титраб:

– Йиғлама, мен сени яхши кўраман, сенга уйланаман. Сени ўзим тузатиб оламан, ўз юртимга олиб кетаман, – деди мени юпатиб.

Унинг сўзларига аввал парво қилмаган бўлсам, қулоқ солсам, бошқача, ҳайрат ва ажабланишдан йиғим тўхтаб, унинг сўзларига анқайиб қолган эдим. Нима деяётганини англагунимча бутун палатадагиларнинг уйқуси қочиб бизга тикилиб қолишган эди. Мен нима дейишни билмасдим, вазиятни қўлимга олиб:

– Эрим мени севади, мен ҳам уни яхши кўраман, мени меҳмонхонага олиб кетмоқчи эди, дўхтир навбатчига айтсак рухсат бермади, шунга хўрлигим келиб йиғладим, – дедим.

У ҳамон:

– Сени яхши кўраман, хоҳласанг сен билан бўламан, – дерди.

Мен уни хафа қилмаслик учун:

– Менга ҳам сиз ёқасиз, фақат акамдек, – дедим.

У менинг кўнглимни олмоқчи, тинчитмоқчи, овутмоқчи шекилли десам, «масала жиддий»га ўхшарди. Мен ўзимни босиб унинг гапларига чек қўйган овозда:

– Қолганини эртага гапиришамиз, ҳозир ухлайлик, – дедим.

У бўлса ҳамон ўз ҳис-туйғулари ҳақида гапирарди. Шунда навбатчи дўхтир унга имо-ишоралар қилиб палатадан олиб чиқиб кетди.

Касалхонада ҳам хабар радиодагидек тез тарқалар экан. Уйқудан турсам кечқурунги бўлиб ўтган воқеадан ҳамма хабардор бўлибди. Юраоладиган касаллар мени бир кўрай, «ҳоли»дан бир хабар олай деб очиқ турган палатамизга мўралаб кетишарди. Уларнинг менга бўлган «эътибор»лари туфайли каркас тагида ётган мен бечора шу куннинг қаҳрамонига айландим шекилли. Ҳамманинг оғзида тунги гап ҳар хил талқинда айтиларди. Ҳатто менга қарайдиган дўхтирим Людмила Георгевна ҳам келиб:

– Нима гап? Ўрталарингда муҳаббат бормиш, – деди.

Мен бўлсам бўлиб ўтган воқеани айтиб бердим. Аспирантнинг менга раҳми келиб, гапларимга ишониб, тезроқ тузалиб кетсин деган бўлса керак, – дедим. Лекин дўхтирим менга иккилангандек ишонмай қараб турарди.

Нима қилай, қандай ўйласа унинг хоҳиши деб индамадим, ўзимни нима учун оқлашим керак?

Аям келдилар, бир дунё озиқ-овқатлар кўтариб келибдилар. Воқеани ўзи билганча эшикдаги фаррош хотин айтиб берипти.

Аям:

– Ҳа, нима гап? – дедилар.

Мен воқеани айтиб берсам, ташвишланиб:

– Болам-ей, ётавериб, эрингни соғиниб кетиб, аламингни йиғидан олибсанда-а? Ундай қилма, ахир энди тузалиб келаяпсан, яралар қайта очилиб кетса, нима қиламиз, – дедилар.

– Нима қилар эдик, мана менга ўзи тузатиб оладиган «ошиқ» йигит топилди, шунга эрга беринг-да, Тошкентга кетаверинг,— дедим қизиқчилик қилиб. Аям иккаламиз мазза қилиб кулдик, кулгимиз маъносига тушунмай бутун палатадагилар қўшилиб кулишарди.

Шундай яхши кайфият устига Қудрат акам келдилар. Бўлиб ўтган воқеани қайта айтиб бердим. Аям алланарса учун тез бориб келаман деб баҳона қилиб бизни ёлғиз ташлаб кетдилар.

Қудрат акам билан ҳамма гапларни гапиришиб олдик. Мен ҳеч нарсани ўйламаслигим, фақат соғайиш вазифам эканини айтдилар. Палатада юрадиганлар чиқиб кетишган, фақат Надя тескари қараб ётарди. Биз яна аввалгидек бир-биримизга севги сўзларини ҳеч кимга айтиб бўлмайдиган сирларимизни айтиб ўтирдик.

Тушлик пайтида аспирант келиб қолди. У Қудрат акам билан уялинқираб қизариб-бўзариб кўришди. Сўнг улар мен овқатланиб олгунимча ҳовлида айланиб гапиришиб келишди. Икковларининг чеҳралари очиқ, самимий эди. Қудрат акам менга:

– Яхши, тарбияли, инсофли бола экан, мен Тошкентдалик вақтимда сизга ёрдам бериб, ҳовлиларга олиб чиқиб аямга қарашиб туришга ваъда берди – дедилар (рус тилида). У тўғри деди. Сўнг у ўз ишлари билан кетди.

Қудрат акамларни аэропортга борадиган вақтлари бўлиб қолган эди. Хайрлашар эканмиз, Қудрат акам:

– Хоним, бу йигитнинг ҳам бошини айлантириб ўзингизга «ром» қилиб қўйибсизку, биз бечора эсингиздан чиқиб кетмайлик-а, – дедилар.

Икковимиз бу ҳазилдан кулишдик.

Ҳеч қандай вазият иккаламиз ўртамиздаги мен айтиб ҳам бера олмайдиган муҳаббатга раҳна солаолмаслигини билардик.

Узоқ йиллар, айрилиқ кунлар, оғриқлар, тан жароҳатлари, соғинч, кутишлар бу туйғуни яна ҳам мустаҳкамлаган-у, келгуси биз ҳали қандай кечишини билмайдиганимиз фақат орзу бўлган ҳаётимизга пойдевор эди холос... Менинг тезроқ тузалишимга шифокорлар қандай ҳисса қўшган бўлишса, ўша аспирант йигит (даволанувчилар унга «жених» деб лақаб қўйиб олишган эди)ники ҳам кам эмас эди.

У Қудрат акамнинг кетар чоғларида айтган гапларини икки қилмай аямнинг мен билан боғлиқ ишларига ёрдамчи бўлиб қолди.

У палата эшигида кўриниши билан, касаллар:

– «Жених идёт» – дейишарди. Менинг «женихим» қалин кўзойнакли, узоқни яхши кўраолмасди шекилли, юзлари, қўллари сепкил, сочлари сомондек, бўйчан, ориқ йигит эди.

Кўп китоб ўқиганидан, шоирлару, ёзувчилару, олимларнинг асарларини билар, ҳар саволга жавоб топиб берарди. Умуман, ундан яхши олим чиқадиганга ўхшар эди.

У мендан ҳеч ёрдамини аямади, кўнгли тоза йигит мени ўзимга ишонишимга ёрдам берди. Менга бошқа ҳеч яхши кўриши ҳақида гапирмади. Унинг меҳрибончилигини унутиб бўлмайди. Мен соғайиб уйга Тошкентга кетаётганимда адресини бераётиб:

– Менга ҳаётинг ҳақида хат ёзиб тургин, менинг ёрдамим керак бўлса... Йўқ менинг ёрдамим керак бўлмайди, сени эринг шундай яхши кўрадики, – деди-да, бахтли бўл— деб қўшиб қўйди.

Мен Тошкентга қайтиб, анча вақт ўтгач, унга хат ёзиб, бутун менга қилган меҳрибончиликларига раҳмат айтай деб, ёзиб берган адресини қидириб топа олмадим.

Яна Москвага дўхтирларимни зиёрат қилгани, консултация учун борганимда, уни сўрадим. У кандидатлик диссертациясини вақтидан илгари бажариб юртига, Украинага жўнаб кетган экан. Адресини ҳеч кимга бермаган, суриштириб топиб бериша олмади.

Лекин бирор одам бировга чин кўнгилдан, ҳеч нарсага илинж боғламай яхшиликлар қилса, яхши кўрса, миннатдорчилик билдириб, раҳмат айтишнинг кечи йўқ. Менинг бу хотираларим ўша мунгли кунларимда ёнимда бўлганларга ташаккуримдир.

Улар ҳам доим менинг ёдимда.

ОЛМОС

ТЎҒРИ ОВҚАТЛАНИШ СОҒЛИКНИНГ ГАРОВИ

Бизга табиат инъом этган, кўзимизга жуда оддий бўлиб кўринадиган нарсаларда соғлик-саломатлигимизнинг сирлари яшириниб ётади. Биз бунга ҳатто ҳисоб бериб ҳам ўтирмаймиз, бу тўғрида бош қотирмаймиз. Баъзи диетологлар нонушта, тушлик ва кечки овқатни уйда қилишни маслаҳат берадилар. Ҳатто, мўл-кўл зиёфатга отланаётган чоғда ҳам уйда бирон нима тановул қилиб олиш зарурлигини айтадилар. Ахир уйдагидан кўра ҳам ишончлироқ, сизнинг таъбингизга муносиброқ таомни қаердан топасиз?

***

Мармара университети профессори Оқтошнинг фикрича, дунёда шолғомдан кўра ажойиброқ нарса йўқ. Уни хоҳ пиширилган, хоҳ хом ҳолда ҳар куни истеъмол қилиб туриш одамнинг иммун системасини ниҳоятда мустаҳкамлайди, организмда турли заҳарли (канцероген) моддаларни кескин камайтиради. Турли касалларнинг олдини олади. Шу билан бирга профессорнинг айтишича, шолғом қанд хасталиги, саратон ҳамда юрак қон-томир касалликларини даволашда бебаҳодир. Табиат одамнинг ғамини еб яратган бу неъмат пешоб йўлларини тозалайди, милкларни мустаҳкамлайди.

Бизнинг ҳаёт-мамотимиз шундай жуда оддий нарсаларда эканлигига ҳеч ҳисоб-китоб берамизми?

ОББО, ЧИВИНИ ТУШМАГУР-ЕЙ!

Ғинғиллаб учиб келиб, қулоғингиз атрофида айланадиган чивинга ҳеч ким бефарқ қараган эмас. Шап-шап урасиз дарҳол. Шу кўзга кўринар-кўринмас махлуқ асабларингизни жунбушга келтиришга қодир. Буни қарангки, Австралиядаги Сидней университетининг биолог олимлари чивин юрак хасталикларини даволашда жуда ҳам фойдали бўлиши мумкинлигини айтмоқдалар. Олимларни чивиннинг оғзидан чиқадиган суюқлик ғоятда қизиқтириб қўйди. Бу суюқликда томирларни кенгайтирадиган ва қонни қуюлтирадиган ҳали сира англанмаган модда мавжуд экан. Чивиннинг тупуги аспириннинг ўрнини босиши мумкин. Чивин чаққанда бекорга одамнинг териси дарров қичишмайди. Олимлар чивиннинг ана шу заҳарини ўрганиб, ундан керакли шифобахш субстанцияни ажратиб олишга уринмоқдалар. Бу юрак хасталиги билан оғриганларга хўб мадад бўлар эди-да!

ҚУЛОҒИГАЧА ҚАРЗГА БОТДИ

Италиянинг шимолида яшовчи олтмиш ёшли аёл қулоғигача қарзга ботди. Бадавлат оиланинг бекаси бўлган бу аёл кейинги пайтларда тамом уйқусини йўқотди, ўзи билан ўзи тинмай гаплашадиган бўлиб қолди. Гап нимада экан денг? У ҳар куни Италияда ва бошқа мамлакатларда чиқадиган лотореяларни кўплаб сотиб олиб, ўзича уларга ютуқ чиқишининг турли режаларини ва схемаларини тинимсиз калласида пиширар, турли математик ҳисоб-китоблар қиларкан. Лотореяда ютишнинг энг аниқ комбинацияларини топиш устида эртаю кеч бош қотираркан. Лекин барибир ютуқ чиқмас экан унинг сотиб олган лотореяларига. Аёл телба хаёлга гирифтор бўлиб, оиланинг барча даромадларини лотореяга бой бериб қўйибди. Аёлни яқинлари жиннихонага ётқизишга мажбур бўлибдилар. Психиатрия касалхонасининг врачлари унга «лоторея касаллиги» деб диагноз қўйибдилар. Бу ерда аёлдан ташқари ўйин васвасасига учраган яна етти киши даволанаётган экан... Ўйиндан ўқ чиқар деб шуни айтсалар керак....

АРМОН

Ҳар бирингиз ота-она кўз қароғи эдингиз,
Суйиб-суйиб улғайтирган дил фароғи эдингиз.
Ўнта бўлса ўрни бошқа, шамчироғи эдингиз,
Ёт кўзлардан авайлаган кўзмунчоғи эдингиз.
Жангга кетиб шаҳид бўлган, эй, ўзбек ўғлонлари.
Тирикларнинг бир умрлик дилдаги армонлари.

Ҳаёт тамин ҳали тўйиб тотганингиз йўқ эди,
Ором истаб парқуларда ётганингиз йўқ эди,
Кўпларингиз ўн тўққизга ўтганингиз йўқ эди,
Бир ёр танлаб, йўлин пойлаб кутганингиз йўқ эди,
Жангга кетиб шаҳид бўлган, эй, ўзбек ўғлонлари,
Тирикларнинг бир умрлик дилдаги армонлари.

Орангизда не-не зукко доно зотлар бормиди,
Мир Алишер каби султон, ё Беҳзодлар бормиди,
Бобур каби юрт ҳажрида куйиб ёдлар бормиди
Эл қувончин кўриб бул кун кўнгли шодлар бормиди,
Жангга кетиб шаҳид бўлган, эй, ўзбек ўғлонлари,
Тирикларнинг бир умрлик дилдаги армонлари.

Дориломон бу кунларга етмадингиз, во дариғ,
Гул ўстириб, ёр-дўстларга тутмадингиз, во дариғ,
Ёр йўлидан бир бор ёниб ўтмадингиз, во дариғ,
Неча юз бор тонглар отди, отмадингиз, во дариғ,
Жангга кетиб шаҳид бўлган, эй, юртим ўғлонлари,
Тирикларнинг бир умрлик дилдаги армонлари.

Омон Хўжа ЗАЙНИДДИН

Миллий Тикланиш
Муассис: Миллий тикланиш демократик партияси

Бош муҳаррир: Иброҳим ҒАФУРОВ

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:
Ўткир ХОШИМОВ, Иброҳим АБДУҒАНИЕВ, Муқимжон ҚИРҒИЗБОЕВ, Рустам ЖУМАЕВ, Ойдин ХОЖИЕВА, Хуршид ДЎСТМУҲАММАД, Гуландом БОҚИЕВА, Дилором МАТКАРИМОВА (Бош муҳаррир ўринбосари), Шавкат АЛЛАНАЗАРОВ (масъул котиб), Холли НОРБОЙ, Наврўз ЖЎРАЕВ (иқтисодий ишлар бўйича масъул)

Газета 00136-рақам билан рўйхатдан ўтган
Буюртма: Г — 396.
Сотувда нархи эркин.
Ҳажми 2 босма табоқ.
Саҳифаловчи: Бахтиёр ҚЎШОҚОВ.
Газета IBM компютерида терилди ва саҳифаланди.
Босишга топшириш вақти 20.00
Босишга топширилди 21.00

Манзилимиз: Тошкент-83, Матбуотчилар кўчаси — 32. Телефон 133-50-18.
«Шарқ» нашриёт-матбаа концерни босмахонаси.
Манзили: Тошкент шаҳри, Буюк Турон кўчаси, 41-уй

Навбатчи — Холли НОРБОЙ